

www.npsumava.cz

šumava

ZAJÍMAVOSTI Z PŘÍRODY | ZE ŽIVOTA OBYVATEL | Z HISTORIE

ČTVRTLETNÍK SPRÁVY NÁRODNÍHO PARKU ŠUMAVA JARO 2018 | 45 Kč

Boubínský prales...
Neuchopitelné bučiny Šumavy
Šumavské pralesy pohledem
K. Klostermanna
Pralesy a houby

2018

Rok pralesů

V Národním parku Šumava

V příloze: Sběratelské kartičky a plakát pro malé čtenáře

Slovo na úvod

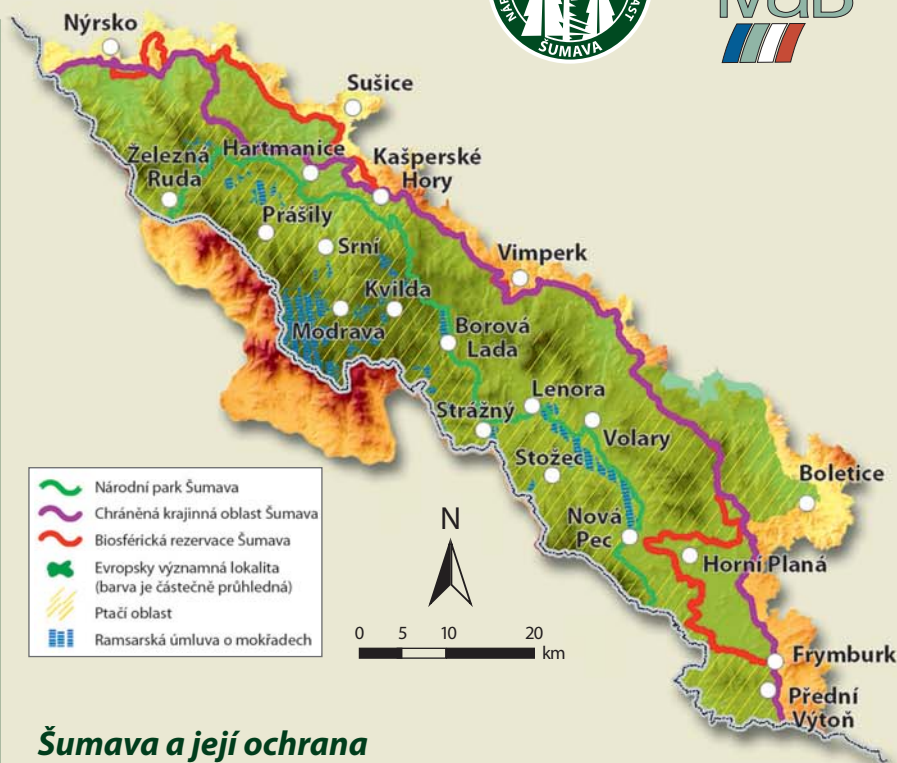
Vážení čtenáři, vážené čtenářky,

co to jsou pralesy, kde jsou a jsou vůbec? Otázky, které napadají každého, kdo se zajímá o lesy a pravděpodobně také o středoevropskou krajinu. Protože co člověk pamatuje, se tady v mírném podnebném pásu potkával s lesem. Někde si jej podmanil dříve, někde později, ale vždycky to byl les, co určovalo lidskou existenci. Nejprve jako bariéra, těžko průchodný a nebezpečný, plný života, který člověku konkuroval. Posléze jako půda pro pastviny a pole, energie a zdroj mnoha surovin. V některých obdobích bylo lesa pro člověka moc, v některých zase málo.

Dnes je to jinak, člověk dominuje lesu, určuje jeho existenci a konkuruje sobě. Člověk les změnil a i přes to, jej stále obdivuje a potřebuje. Dnes nejčastěji pro to, aby si odpočinul a načerpal sílu. Lidí je však stále více a potřebují více energie i surovin. Les je obnovitelná energie i surovina a současně životní prostředí, jak s tím naložíme?

Proto, abychom mohli žít život 21. století, nutíme se k nadlidským výkonům a potřebujeme k tomu nadpozemské množství energie a surovin. Žijeme v luxusu, který je vykoupený změnou. Změnou, která přijde, jen nevíme, kdy a jak lidskou populaci ovlivní. Lesy, které dnes na Šumavě jsou, ukazují, že změny v lese bez zásahu člověka přicházejí rychle, ale les stále zůstává lesem, i když možná takovým, na který si lidé již nepamatují a možná se jim ani nelíbí. Podstatné je, že les žije i bez člověka. I když je to ekologický luxus. Prales i život jsou změna, vítejte v šumavském roce pralesů.

Jan Kozel

Šumava a její ochrana

Chráněná krajinná oblast Šumava

Vyhlášena v roce 1963 jako vyvrcholení snah o zvláštní ochranu přírodovědně cenného území.

Národní park Šumava

Centrální část Šumavy byla v roce 1991 přerazena podle české legislativy do nejvyšší kategorie územní ochrany.

Ramsarská lokalita – Šumavské rašeliště

Poměrně rozsáhlá část území (6 371 ha), zařazená v roce 1993 do mezinárodního seznamu mokřadů, dokládá celosvětový význam území.

Natura 2000

V rámci celoevropské soustavy chráněných území byla v souvislosti se vstupem ČR do Evropské unie zřízena:

- **Ptačí oblast Šumava** – pro ochranu vybraných ptačích druhů v oblasti (v roce 2004),
 - **Evropsky významná lokalita Šumava** – pro ochranu společenstev a vybraných druhů (v roce 2005).
- Obě lokality se prolínají s územím NP a CHKO a dokládají tak evropský význam tohoto území.

Biosférická rezervace Šumava

Už v roce 1970 byl vyhlášen celosvětový Program Člověk a biosféra (MaB). Jeho cílem je podpořit rozumné a trvale udržitelné využívání přírodních zdrojů a zlepšení vztahů mezi člověkem a přírodou. Oblast Šumavy byla celosvětovou organizací UNESCO vyhlášena biosférickou rezervací v roce 1990.

Vydavatel
Správa Národního parku Šumava,
rezortní organizace MŽP

Adresa redakce
Správa Národního parku Šumava
1. máje 260, 385 01 Vimperk
tel.: 388 450 218
fax: 388 450 019
e-mail: sumava@npsumava.cz

Redakční rada
Pavel Bečka, Jan Dvořák, Pavel Hubený, František Janout, Jiří Kadoch, Jan Kozel, Zdenka Křenová, Václav Sklenář, Martin Starý, Josef Štemberk, Michal Valenta

Redaktor časopisu
Jiří Kadoch

Fotografie
Na titulní straně: Zmlazení smrčku na
tlejícím dřevě. Foto: Pavel Kavale

Na zadní straně: Chůdový kořen
Foto: Pavla Čížková

Grafická úprava: Mgr. Václav Hrabá
Tisk: Tiskárna Černý s. r. o.,
Černá v Pošumaví

Distribuce
PNS a. s.,
Mediaprint & Kapa Pressegrasso, spol. s r. o.
a další distributoři.

Podávání novinových zásilek povoleno
Českou poštou, s.p., ředitelstvem odstěpného
závodu Jižní Čechy v Českých Budějovicích,
j.zn.: P-2986/96 ze dne 6. června 1996.

Předplatné
Výřizuje redakce, časopis vychází čtyřikrát
ročně, cena výtisku je 45 Kč,
celoroční předplatné 145 Kč.

Registrační číslo: MK ČR E 7518
Uzávěrka čísla: 15. 3. 2018
Datum vydání: 14. 5. 2018

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí.

04

08

14

20

24

32

04 Boubínský prales...

Je jedinečným územím, kde se učíme poznávat prales, jako velký organismus.

06 Není to jen Boubín

Kde navštívit zbytky pralesů nejen na Šumavě?

08 Neuchopitelné bučiny Šumavy

Dělení lesů na bučiny, smrčiny, bory, březiny... les moc nerespektuje.

10 Drážkování – cesta k zachování druhové rozmanitosti

Drážkováním redukuje počty lýkožrouta smrkového téměř stejně účinně, jako úplné odkornění.

12 Bukové pralesy Karpat

Vzpomínka na Aloise Zlatníka, iniciátora ochrany „Starých bukových pralesů Karpat“.

14 Pralesy a houby

Houby jsou v pralesích jednou z druhově nejbohatších skupin organismů.

16 Vymizení bramborníčka hnědého ze Šumavy

Nenápadný pěvec našich luk a pastvin postupně mizí, i když je řadu let chráněným druhem.

18 Tasmánský čert

Největší šelma Tasmánie je na pokraji vyhubení, ale jeho dny snad ještě nejsou sečteny.

20 (Ne)Známý soused

U našeho souseda nestojí za to navštívit jen národní park, ale i řadu dalších lokalit.

22 Vliv staveb na krajinný ráz

Může jej „obyčejný stavebník“ nějak ovlivnit? Několik odpovědí na dané téma.

24 Z lesa mezi knihy

Životní příběh jednoho z nestorů Šumavy - nakladatele Ivo Stehlíka.

26 Šumavské pralesy

Karel Klostermann viděl šumavské lesy ze svého pohledu, který můžeme dnes srovnávat.

28 Jarní krajinou Boubína

Za poznáním nejvyšší oblasti vnitřní části Šumavy.

30 Zhůřská jedle

Putování za památnými stromy – 13. díl.

32 Šumava před sto lety na snímcích Fotoateliéru Seidel IX.

Boubínský prales.

34 Aktuality

Boubínský prales...

Když lesmistr Josef John v polovině 19. století usiloval o zachování pralesů v Zátoňském revíru, chtěl zároveň vytvořit referenční plochu, na které by bylo možné ukazovat, jak žije les neovlivňovaný lidmi. Chtěl jej sledovat a zkoumat. Chtěl jej poznat.

Vyvrácené velké smrky otevírají cestu k růstu tisícům svých potomků. Foto: Pavel Hubený

Smrt pralesů

V té době rostly na Šumavě pralesy ještě na velkých plochách. Ty se ale rychle zmenšovaly. John musel být svědkem drtivého mizení obrovských ploch pralesů. Sám jejich těžbu organizoval, sám je pro těžbu zpřístupňoval. Jen v Zátoňském revíru bylo v roce 1845 ještě asi 1 500 hektarů původních pralesů. John a jeho adjunkt František Jungwirth v nich vyznačili první monitorovací plochy a změřili je. Pak Josef John navrhl vyhlášení rezervace, která měla být ušetřena těžby stromů na 144 ha, ale vyhlášena nakonec byla v roce 1858 knížetem J. A. Schwarzenbergem jen na 73

Velké smrkové a jedlové mrtvoly obklopuje nový bukový les. Foto: Pavel Hubený

ha. A John zkoumal dál. Pořádal exkurze. Zjistil, že v pralese rostou stromy staré až 560 let. Popsal poprvé jeho druhovou skladbu, v níž převažoval buk se smrkem a jedlí. Na počet stromů měl buk 66 %, smrk 23 % a jedle 11 %, ale protože už teh-

dy buk tvořil hlavně podrost, smrk měl z hlediska zásoby v m³ 65 % a buk jen 15 %. Výška nejvyšších smrků dosahovala až k 61 m. V Johnových myšlenkách tak vznikl úžasný výzkumný polygon, který měl být udržen po staletí a jehož zkoumání by při-

Přes 100 lety byl prales téměř bez podrostu.
Foto: Josef Seidel

neslo mnoho poučného o chování a růstu stromů, o tom, jak funguje prales. Asi tušil, že bude-li pokračovat těžba šumavských pralesů tempem, jaké sám aplikoval, nezbyde brzo žádný prostor oněm původním, lidskou rukou nedotčeným hodnotám.

Vichřice v roce 1870 smetla velkou část pralesů, které znal. Také téměř polovinu původní rozlohy rezervace. Krátce na to zemřel, a myšlenka na ochranu pralesa jakoby se na čas zcela vytratila... Staré porostní mapy nám ukazují, jak poté pokračovaly těžby. Ne už pod vlivem vichřice, ale pro zisk. Celé porosty postupně ztrácely své staré stromy a nahrazovaly je mladé kultury. Jen 47 hektarů původní Johnovy rezervace jeho následovníci respektovali jako prales. A ještě některé další pralesy hájili před plošnou těžbou, ale zdaleka už ne tak důsledně, takže staré pralesní zbytky postupně mizely.

Renesance výzkumu

V polovině 20. století se už pralesy staly vzácností. A vědecká hodnota Johnova pralesa rostla. Bylo možné porovnávat vývoj lesa s Johnovými daty, a bylo zřejmé, že se něco děje. Že prales není stabilní ani neměnný. Přichází Řehák, Vyskot a nakonec Průša, který zkoumání pralesa revolučně pozvedl: nechal zaměřit a změřit všechny stromy. Bylo to v roce 1972. Tímto krokem posunul zkoumání pralesa mnohem dál. A naplnil tak Johnův sen o obrovské výzkumné ploše. Bylo jenom otázkou času (a peněz), kdy někdo zvedne hozenou rukavici a celý prales znovu přeměří. Tomáš Vrška se svým týmem to udělal v roce 1997. A pak opět... A opět... Čtyřicetiletý příběh každého jednoho stromu se nabízí ke zkoumání, které nikdy nemělo obdoby. Na jednu vidíme, jak se prales chová, jak se vyvíjí. Jako celek, ale i v polodetailu skupin stromů a dokonce i v detailu každého stromu. Dynamika života se otevírá, překvapuje, a přináší stále nové a nové otázky. Ano, už víme, že se za těch 160 let změnila druhová skladba, že se ze stádia optima dostával prales postupně do stádia rozpadu a obnovy, v němž se nachází dodnes. Vidíme, jak se střídají generace stro-

Obrovské odumřelé kmeny patřily a stále patří k obrazu pralesa. Foto: Josef Seidel

mů. Jak nejdříve pomalu odumíraly obrovské staré stromy, a začal se nevídaným způsobem v podrostu šířit buk, pak přišly vichřice a maloplošné polomy, po nich kůrovec, který pustil do některých částí pralesa proudy světla. A pak orkán v říjnu 2017 zásadně změnil (aspoň z lidského pohledu) velký kus pralesa a vytvořil prostor pro nástup nové generace.

Určitě to není poprvé. K poslední takto významné výměně generací došlo v pralesě v průběhu 18. století. A bůhví kolikrát předtím...

Budoucnost?

V minulosti, přesněji v roce 1846, se Adam Seidel podívoval nad tím, jak příroda v šumavských pralesích mrhá hmotou a energií. Explóze mladého života a nahromaděné mrtvolky obrů. Současnost nám říká, že stabilita Boubínské pralesa je dynamická. Že i pro skutečný prales platí, že mohou přijít chvíle, kdy odumře většina starých stromů, aby uvolnila místo mladším, nebo jen staletí čekajícím. A že to vše můžeme sledovat, měřit, zkoumat a poznávat. A můžeme srovnávat! Žofínský prales a Hojná Voda, jejichž ochrana je o 20 let starší, jdou podobnou cestou jako Johnův prales – jejich vzhled se mění, a my to sledujeme v přímém přenosu. Díky pralesnímu týmu Tomáše Vršky známe

Vyvrácené stromy, desítky let tlející dřevo. Prostě prales.. Foto: Josef Seidel

Tak vypadalo jezírko před stoletím. jezírko zůstalo, les se mění. Foto: Josef Seidel

příběhy i osudy jednotlivých stromů. Poznáváme, jak jsou nahrazovány novými stromy. Jak staré kmeny osidlují houby, mechy a další organismy, a jak rozmanitá společenství na kmenech jsou. Jak jedinečným aktem může být umírání a rozpad jediného stromu... Vidíme, co se děje s půdou. Jak ji vývraty přeorávají a neustále mění její strukturu. Jak na změny reaguje vegetace, houby, hmyz, mladé stromy. Jak obrovská energie zdvihá tuny hmoty do neuvěřitelné výšky, aby ji pak odhodila na jiné místo a tak definovala les na další generace. A pořád zjišťujeme, že toho o pralesích víc nevíme, než víme.

Přesto už se učíme poznávat prales jako jediný propojený živý organizmus.

A naplňujeme Johnův sen...

Pavel Hubený

Správa Národního parku Šumava
pavel.hubeny@npsumava.cz

Pralesy jsou tajemnými svědky minulosti naší krajiny a my se v nich postupně učíme číst.

Není to jen Boubín

Na Šumavě se rozkládají stovky hektarů pralesů a pralesních zbytků. Návštěvníci ale o nich mnohdy ani netuší.

O Boubínském pralese, který letos slaví 160 let svého založení, slyšel snad každý Čech. Třeba ještě v devadesátých letech minulého století byl součástí Slabikáře, ze kterého se učili číst a psát žáci prvních tříd. Boubín je fenomén, který za svůj život musí navštívit každý Čech, podobně, jako třeba Václavské náměstí v Praze, nebo Karlštejn.

Ve stínu tohoto českého krále pralesů, je Žofín. Ne, nehleďte jej na mapě Prahy, ale na mapě jižních Čech, hodně na jihu, tam úplně dole, ještě trochu níž, než teď hledáte, v oblasti Novohradských hor, kde doslova končí svět – tedy alespoň Česká republika. Doslova Bohem zapomenutý kout naší země skrývá sto hektarů divočiny, do které nikdo nezasáhl celých 180 let, od doby, kdy tehdejší majitel hrabě Jiří František August Buquoy řekl, že tady je to krásné a lesníci se sem mohou pouze jezdit dívat. Asi i sem by měl zavítat, alespoň jednou za život, každý Čech, protože i tady je místo, kde se nerušeně zaznamenávají naše dějiny.

Kauza: Prameny Vltavy

A když už jsme u výčtu míst, kam by měl každý Čech zavítat, tak je to pramenišť naší národní řeky, řeky Vltavy. I když na toto místo nemusíme úplně zvát, protože není dne v roce, kdy by na Prameny Vltavy nezavítal jediný člověk. Podle kva-

lifikovaných odhadů naší strážní služby sem ročně zavítá více než 110 tisíc lidí. A podle vlastních zkušeností většina návštěv tohoto místa probíhá následovně:

Pěší návštěvníci: „Je tu krásně, co,“ sděluje mladá slečna svému příteli, když se pomalu blíží ke studánce na Pramenech Vltavy. „To jo, ale podívej ty mrtvoly tady všude kolem. Ty ochránáři tady tomu dali zabrat, nechali to tady napospas kůrovci a bez naší pomoci to tu nemá šanci znovu vyrůst,“ odpovídá s našťavaností v hlase přítel své dívky. Když dojdou ke studánce, kde musejí vystát frontu, aby si zde udělali selfie fotografii, možná do ní hodí pětikorunu a jdou dál, s největší pravděpodobností na Bučinu.

Cyklisté: S lehkým funěním dojede cyklista ke studánce, opře kolo o zábradlí, rozeptne bundu, rozhlédne se kolem. „To je apokalypsa tady, to je děs, co ti rádo-byochránáři tady způsobili. Zavřít bych je nechal,“ utrousí našťavaně mezi zuby. V cyklistických botách, které cvakají po došlápnutí na každý dřevěný schod, docupitá ke studánce, prodírajíce se zástupem jiných návštěvníků, udělá si selfie fotografii, možná do studánky hodí pětikorunu a ihned nasedne na kolo a jede dál, s největší pravděpodobností na Bučinu.

Ne, nejsou to příběhy, které by byly nějak „přitažené za vlasy“. Velká část turistů, která zamíří na Prameny Vltavy, se zachová

velmi podobně, jako v krátkých příbězích, které popisují. Přitom sami sebe připravují o jedinečný zážitek – návštěvy pralesa. Prameny Vltavy jsou

totiž jedním z desítek míst, která lidská ruka buď vůbec, nebo jen minimálně ovlivnila. Přinejmenším střední část Pramenů Vltavy, tedy ta pod asfaltovou cestou, si vždy žila vlastním životem a pravidelně se tu střídá krásný, vzrostlý zelený les, s tím nehezským suchým, šedivým lesem, který od roku 2008 miliony lidí pobuřuje.

Přitom ale každý, kdo sem přijde a váží tu několikakilometrovou cestu, má opravdu jedinečnou šanci na vlastní oči vidět, jak to funguje v srdci šumavských pralesů. Jak dynamický dokáže být les doslova každým okamžikem. Jak vypadá život a smrt v té nejčistší podobě.

Co nám pralesy říkají

„Klamou tělem“. Takové jsou stromy a lesy na celé Šumavě. Smrku, kterému byste, podle jeho tloušťky a výšky hádali sotva dvacet nebo třicet let, může být klidně sto padesát. Les, který byste třeba nenavštívili ani kvůli sběru hub, přitom

V pralesích vidíme narození i smrt zároveň - takový pohled se mnohým pozorovatelům nezamlouvá, ale to vše je součástí života.

Za pralesem nemusíte jen na Boubín. I takové Mokrůvky jsou pralesním zbytkem.

může být pralesem. Svá tajemství si totiž bedlivě střeží a lidé musejí vyvíjet velké úsilí pro to, aby o jejich historii zjistili co nejvíce. Však také mnohá důležitá a převratná zjištění se objevila v posledních desetiletích, jak díky rozvoji technologií, která se používají pro vědecké účely, tak i díky zvýšenému zájmu vědců i veřejnosti o ekologii a ochranu přírody.

A tak už dnes víme, že například Mokrůvka na Modravsku je opravdovým pralesem, kde se nacházejí i pět set let staré stromy, že kar Prášilského jezera je domovem nejstarších stromů ve střední Evropě, že Žofínský prales byl před sedmi tisíci lety převážně borovým lesem, před 180 lety tu zase rostlo nejvíce smrků a v současnosti toto území opakovává buk. Dozvěděli jsme se, že v Boubínském pralese roste přes 650 druhů hub, včetně takových, které nikde jinde v Česku ani nerostou. Víme, kolik buků ve smrkovém

lese zastaví šíření lýkožrouta smrkového, jak důležité jsou pro lesní ekosystém vývraty, nebo že od konce doby ledové na Šumavě vždy dominoval smrk a buk se sem dostával až o pět tisíc let později.

Kam za pralesy

Těch nových zjištění a informací je mnohem víc a běžný návštěvník o většině ani neví. To ale není překážkou pro návštěvu a i pro změnu pohledu na lesy Národního parku Šumava, které mají úplně jiný účel, než ty, které pěstujeme jako obnovitelný zdroj paliva, stavebního materiálu nebo materiálu pro výrobu nábytku každodenní potřeby.

Opravdu se stačí při toulkách po Šumavě zastavit třeba při cestě na Březník a alespoň pár minut pozorovat dění na Velké a Malé Mokrůvce, nebo na Špičnicku. V létě si projít tato místa třeba po hraničním chodníku. Za-

dívat se na Jezerní horu od Černého jezera trochu jinak, než jen jako na zkázu a při cestě z hráze Plešného jezera ke Stiffterovu pomníku se pozorně dívat kolem sebe, a také do dále, protože ještě pár let a výhledy do vnitrozemí zarostou. I tady procházíte pralesem, podobně jako na Pramenech Vltavy.

Nemusíte se ale omezovat pouze na českou část Šumavy, procházka pralesy Hans Watzlik-Hain a Mittelsteighütte Vás určitě ohromí také. O dalších pralesích a zajímavých zjištěních se dočtete třeba v nové knize Pralesy Šumavy, kterou na konci roku 2017 vydala Správa Národního parku Šumava a je v prodeji v e-shopu na www.npsumava.cz a nebo v infocentrech Správy Národního parku Šumava.

Jan Dvořák

Správa Národního parku Šumava
jan.dvorak@npsumava.cz

Neuchopitelné bučiny Šumavy

Dělení lesů na bučiny, smrčiny, bory, březiny... les moc nerespektuje. Ano, jsou lesy, ve kterých rostou jenom buky. Ale co ty, ve kterých rostou buky společně s dalšími dřevinami? Na Šumavě se nejčastěji jedná o směs se smrkem, ale také s jedlemi, jeřáby nebo jasany. Pak už zdaleka není tak jednoduché se rozhodnout, co je co.

Pokaždé jiný les...

Představte si les, ve kterém je několik opravdu velkých živých buků, několik velkých kůrovcových souší a spousta malých živých smrků v podrostu. Když si zvolíme jako hlavní kritérium počet jedinců, pak se nacházíme ve smrčině. Když se ale budeme rozhodovat např. podle výčetní kruhové základny (součet ploch příčných řezů kmenem ve výšce 1,3 m) nebo podle objemu kmenů, smrčina se rázem promění v bučinu. A pak je ve hře ještě rozloha lesa a čas. Dřeviny jsou totiž málokdy namíchané rovnoměrně, tady převažují buky, tamhle zase smrky. A v čase se může měnit početnost jednotlivých druhů. Buky se obvykle dožívají nižšího věku než smrky a jedle, se kterými často tvoří smíšené porosty, a tak se může stát, že v místě, kde dnes roste bučina, bude jednou smrčina...

Proto je zajímavé podívat se na současné bučiny rostoucí v území převážně ponechaném samovolnému vývoji (dále jen v bezzásahovém území) NP Šumava. Bučinou budu nazývat všechny lesy, u nichž ve stromovém patře, podle výčetní kruhové základny, dominuje buk (buk představuje 50 a více procent z celkové výčetní kruhové základny).

Posledních 8 000 let

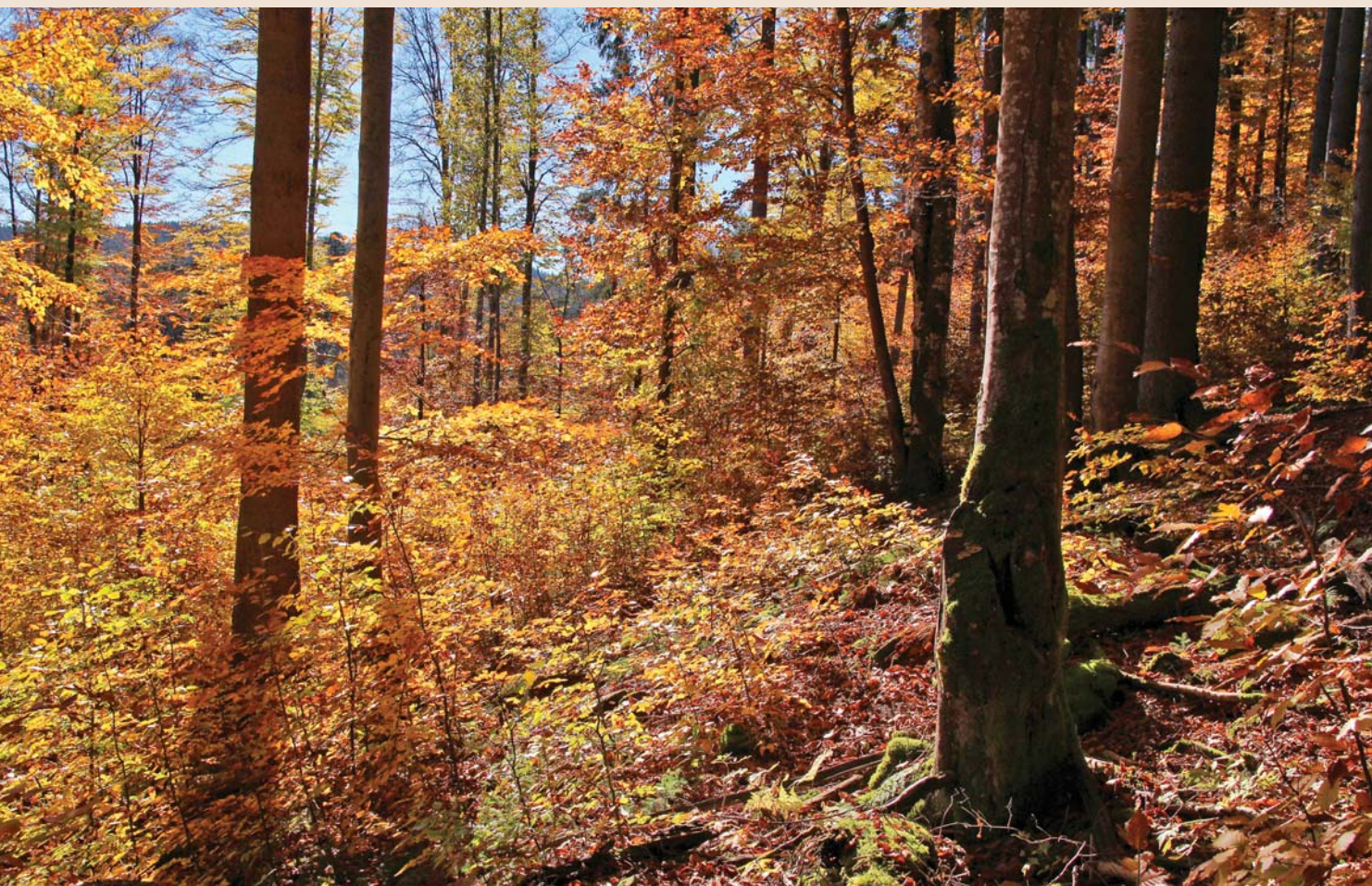
Na jak velkém území by bučiny rostly, kdyby se po poslední době ledové (posledních zhruba 10 000-12 000 let) do vývoje lesů na našem území nepletl člověk, se asi nikdy nedozvíme. Neshodnou se na tom ani odborníci. Podle tzv. rekonstruované přirozené skladby lesa by zastoupení buku v NP Šumava mělo být kolem 21 % (v celé ČR 40 %), přičemž skutečné současné zastoupení buku v NP Šumava je 6 % (v celé ČR kolem 8 %

a v bezzásahovém území NP Šumava cca 11 %). Nové analýzy pylových zrn z Prášílského a Roklanského jezera ukazují, že na Šumavě v posledních 9 000 letech ve všech nadmořských výškách dominoval smrk. Buk se na Šumavě pevně ukotvil před 8 000 lety a vůbec největší pokryvnosti dosáhl před 1 000 lety, a sice 24 %. V minulých 500 letech se zastoupení buku ustálilo na zhruba 26 %, smrku na 60 %. A to navzdory tomu, že smrk s bukem měly vcelku vyrovnanou startovací pozici: refugia (místa, kde přežily zalednění a odkud se po ustoupení ledovců mohly šířit) obou druhů byla v jižních Čechách a na jižní Moravě.

Osidlují svahy

Bučiny představují o málo více než 4 % lesů v bezzásahovém území NP Šumava. Nejčastěji je najdeme v nadmořských výškách

Podzimmně vybarvená bučina na hranici NPR Boubín.

*Bukové semenáčky s ještě nerozvinutými děložními listy.
Žádný z této dvojice nepřežil jarní ochlazení.*

Nádherné bukové lesy rostou na svazích Smrčiny a Alpy.

Zlomený bukový kmen v I. zóně Smrčiny.

Hustota bukových semenáčků je v semenných letech obrovská.

od 800 do 1 200 m. Plochy se zastoupením buku nad 75 % ve stromovém patře se vyskytují především v nadmořských výškách od 950 do 1 150 m. Průměrné počty zmlazení buku rostou s rostoucí nadmořskou výškou do cca 1 000 m, a pak rychle klesají až k nule. Bučiny v bezzásahovém území NP Šumava se nacházejí především na svazích. Překvapivě není až tak důležitá jejich expozice: nejčastěji rostou na jižních, jihozápadních a na severních svazích. Roviny na Šumavě často představují inverzní polohy nebo podmačené a rašelinné lokality, které buku nevyhovují.

Chybějící odumřelé dřevo

V bučinách v bezzásahovém území NP Šumava tlející dřevo pokrývá kolem 2 % povrchu. Což není mnoho. Rychlost rozkladu dřeva je závislá mimo jiné na množství srážek, vlhkosti, teplotě, na dimenzích dřeva, na dřevině, a také na způsobu, jakým vzniklo. Jinak se bude rozkládat strom, který v plné životní síle vyvrátila víchřice a jinak strom, který zemřel stářím. Buky patří mezi dřeviny, jejichž dřevo se rozkládá velmi rychle. Ve srovnání se smrkem se dřevo buku rozpadá asi o čtvrtinu rychleji. V chladných oblastech rozpad bukového kmene trvá kolem 100 let.

Malé množství dřeva v bučinách může být způsobeno právě jeho rychlým

rozpadem, ale také dosud krátkým trváním šumavského bezzásahového území. V některých lesích je méně tlejícího dřeva, protože před vyhlášením bezzásahovosti bylo dřevo odváženo. V bučinách převažují ulomené části kmenů a větví (50 %) nad vyvrácenými (34 %) a odříznými kmeny ponechanými k zetlení (10 %). Zbývající tlející dřevo je v takovém stadiu rozkladu, že důvod odumření není možné rozpoznat. V bučinách mírně převažuje tlející dřevo buku (kolem 38 %) nad smrkovým (34 %) a dřevem ostatních dřevin (28 %).

Přirozeně se obnovují

Bukové semenáčky neumí přežívat v dlouhodobě zamokřeném prostředí, ale ani ve vysychavé půdě. Vysokou úmrtnost semenáčků způsobují i jarní mrazy a pozdní sněhová nadílka. V polovině dubna 2017 klíčily na Boubíně stáse semenáčků (350 000-600 000 ks/ha), na konci dubna přišlo ochlazení (teploty kolem -5°C) se sněhem, které způsobilo snížení počtu semenáčků na cca 2/3 původního počtu. Na konci května se teploty zvýšily k téměř 30°C a nastalo období sucha. Svrchní vrstva hrabanky, kde se nacházejí kořínky malých buků, úplně proschla, a to mělo za následek další rychlé snižování počtu semenáčků. V říjnu počty semenáčků představovaly maximálně 3 % původní hustoty. Ale obje-

vily se i případy, kdy nepřežil jediný semenáček.

Na plochách s převahou buku ve stromovém patře se nejčastěji zmlazují buky, druhou nejčastější dřevinou jsou smrky, zřídka pak jeřáby a kleny. Průměrná hustota bukového zmlazení v bezzásahovém území je cca 618 ks/ha. Ve srovnání s průměrnou hustotou zmlazení všech dřevin na stejném území (kolem 6 000 ks/ha) je to relativně nízké číslo. Maximální lokální hustoty zmlazení buku počítáme v desítkách tisíc na hektar a úplně nejvyšší doposud spočtenou hustotu zmlazení buku jsme zjistili na ploše na severním svahu Strážného, ve výšce 1 160 m n. m., a sice 46 680 ks/ha. Ve stromovém patře této plochy je 91 % smrku a pouze 9 % buku. A zase jsme u toho, co je to vlastně bučina?

Jak je vidět, naše lidské kategorie bučin či smrčin ty opravdové lesy netrápí. Rostou bez ohledu na ně. Problém má vlastně jen člověk. Cítí potřebu udržet bučiny tam, kde si je jednou vymapoval a určil jim tak své místo. A zapomíná, že jestli je v přírodě něco opravdu stálého, tak jsou to změny...

Pavla Čížková

Správa Národního parku Šumava
pavla.cizkova@npsumava.cz

Drážkování

– cesta k zachování druhové rozmanitosti

Kmeny s hmyzími pastmi na pokusné ploše v NP Bavorský les. Foto: J. Hagge

Na uměle vytvořených smrkových polomech v Národním parku Bavorský les bylo prokázáno, že částečné odkornění drážkováním redukuje počty lýkožrouta smrkového téměř stejně účinně, jako úplné odkornění. Na drážkovaných kmenech se však vyskytoval výrazně vyšší počet dalších druhů organismů než na plně odkorněných. Drážkování tak může být dobře využito jako ochrana před šířením lýkožrouta při zachování biodiverzity.

O významu mrtvého tlejícího dřeva jako součásti přirozeného lesního ekosystému jsme v časopise Šumava již informovali (např. na podzim 2016 nebo v zimě 2015). Potřebnost navýšení množství tlejícího dřeva v lesích vnímají v Bavorsku už nejenom správci chráněných území, ale i praktičtí lesníci v hospodářských lesích. Bavorské státní lesy mají v plánu v ekologicky nejhodnotnějších lesích navýšit množství mrtvého dřeva až na 40 m³/ha. I Lesy České republiky mají ve svém Programu 2020 kapitulu 7.10 *Cílené ponechávání části odumřelého dřeva v lesích*. Uvádí se v ní, že by se na vhodných místech měla ponechávat část vyřezané biomasy včetně silnější hmoty k vývoji neškodících druhů hmyzu.

Tím narážíme na problém, se kterým se správa musí vypořádat, zejména v současné době, kdy dochází k velkému nárůstu polomů ve smrkových lesích. V polomech se velmi rychle množí lýkožrout smrkový (*Ips typographus*), který je v hospodářských lesích škůdcem. Proto jsou správy nucené jednat velmi rychle: buď úplně vyklidit napadené kmeny z postižených oblastí, nebo je včas odkornit a ponechat v lese. Tak se postupuje např. v místech špatně přístupných pro těžkou techniku, ale i v zásahových zónách chráněných území. Výsledky výzkumu vědců Národního parku Bavorský les z posledních let ukazují, že odkorňování je doprovázeno masivní ztrátou druhové rozmani-

tosti. Naproti tomu při drážkování, kdy jsou do smrkové kůry souběžně každých dva až pět cm vyhloubeny zhruba centimetr široké pruhy, je ztráta biodiverzity výrazně snížena.

Kompletní odkornění snižuje biodiverzitu

Aby bylo možné dosáhnout kompromisu mezi ochranou přírody a bojem proti lýkožroutu, jsou smrkové kmeny často odkorňované. To zabrání množení a vývoji lýkožrouta a dřevěná biomasa zůstává na místě. Ponecháním odkorněných kmenů zůstávají v lese látky a živiny, které strom za svůj život nashromáždil, a tím prostor k životu pro organismy odkázané na tlející dřevo. Jak moc ale odkornění kvůli potírá-

Odkorněné kmeny osídluje méně organismů než kmeny neodkorněné či drážkované. Foto: Archiv NP Šumava

ní lýkožrouta druhovou rozmanitost ovlivňuje, zatím nebylo dostatečně prozkoumáno.

Bavorští vědci zveřejnili v roce 2016 výsledky tříleté studie z 12 experimentálních polomů, kdy porovnávali osídlování různých ošetřených, lýkožroutem zatím nenapadených smrkových kmenů – odkorněných, drážkovaných a kontrolních neošetřených. Při výzkumu zaznamenali 39 druhů dřevozijných hub, 122 druhů brouků (26 586 jedinců saproxylických brouků, z toho 1920 jedinců lýkožrouta smrkového) a 84 druhů parazitoidních vos (335 jedinců). Zjistili, že odkornění vede k drastickému snížení počtů kolonizátorů mrtvého dřeva. Počet druhů brouků, hub a parazitoidních vos se při odkornění snížil o přibližně 30 % ve srovnání s neošetřenými kontrolními stromy (viz graf). Odkornění také výrazně zmenšilo počet ohrožených druhů brouků.

Drážkování biodiverzitu zachovává

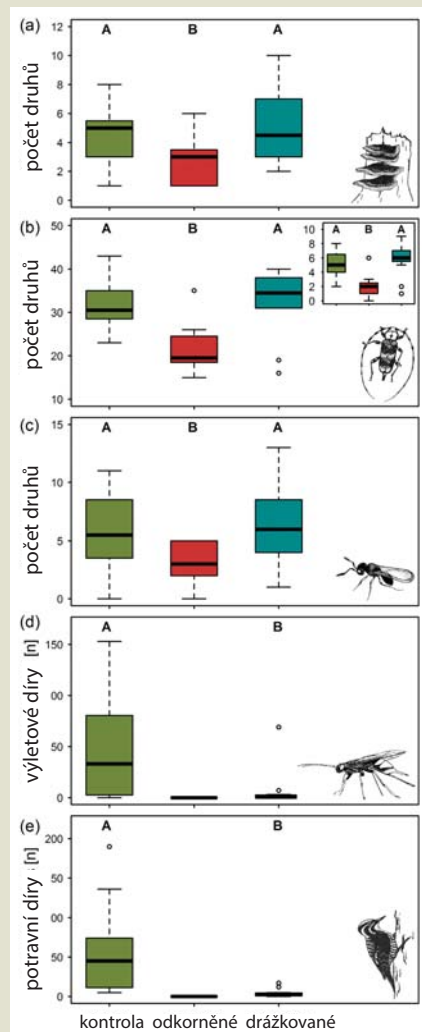
Jako alternativa k úplnému odkornění byla kůra na třetině kmenů umělého polomu drážkována pomocí řetězové pily nebo pomocí řetězové pily se speciálním nástavcem, který dělá více pruhů současně. Ve srovnání s neošetřenými kontrolními kmeny drážkování redukovalo počty lýkožrouta na 11 % a úplné odkornění na 4 %. Velmi zajímavé bylo, že jak odkorněné, tak drážkované kme-

ny nebyly dále lýkožroutem téměř vyhledávány. To prokázaly lepící proužky, které byly v prvních měsících umístěné na kmenech. Snížení počtu vyhlínutých lýkožroutů tak nebylo primárně způsobeno jen zničením jejich životního prostoru, ale i tím, že odkorněné a drážkované kmeny již nespádají do „hledacího schématu“ lýkožrouta smrkového.

Souběžně s redukcí počtu lýkožrouta zůstal počet druhů dalších dřevozijných obyvatel z velké části zachován. Drážkování nemělo negativní vliv ani na počet druhů ohrožených brouků (viz graf). Kromě toho bylo použití speciálního drážkovacího nástavce rychlejší, a proto levnější, než použití odkornovacího nástavce. Na kontrolních kmenech však bylo nalezeno výrazně více výletových děr po pilolítce velké (*Urocera gigas*) a také více stop po datlovitých ptáčích, kteří hledali larvy dřevozijného hmyzu. To znamená, že i drážkování má ve srovnání se zcela neodkorněnými kmeny mírně negativní vliv na biodiverzitu.

K ověření svých výsledků vědci pokus v roce 2016 opakovali. Výsledky ukázaly, že jak drážkování pomocí řetězové pily, tak se speciálním nástavcem, efektivně bránilo množení lýkožrouta. Přitom je důležité, aby rýhy byly dostatečně hluboké a přerušily lýko. To účinnost drážkování ještě více přiblíží té při odkornění. Kromě ošetření kmenů před napadením lýkožroutem, testovali vědci také účinnost drážkování v různých časových odstupech po napadení. Zjistili, že ošetření je účinné do zhruba tří týdnů po napadení. Později dochází k nárůstu počtu vylétnutých jedinců. Ohledně zachování druhové rozmanitosti potvrdila nová studie, která zkoumala pomocí molekulárních metod i mikroorganismy (houby a bakterie), výsledky studie první.

Doporučení pro hubení škůdců
Vzrůstající četnost a rozsah přírodních disturbance stává správce jak produkčních lesů, tak chráněných území před nové výzvy. Tou hlavní bude najít rovnováhu mezi potíráním škůdců po velkoplošných disturbancech a ochranou biodiverzity. Studie předvídají, že by vichřice a hmyzí kalamity měly v Evropě mezi roky 2021

Odkornění způsobilo masivní pokles počtu druhů u dřevozijných hub (a), dřevozijných brouků (b (malý graf druhy z červeného seznamu)) a parazitoidních vos (c). U drážkovaných kmenů byl nalezen podobný počet druhů jako u kontrolních kmenů. Jak odkornění, tak i drážkování snížilo počet vylétlých pilolítce (d) a množství děr po datlovitých (e), což ukazuje míru dostupnosti potravy.

a 2030 zasáhnout 60 milionů m³ dřeva. Konvenční potírání škůdců odvozem dřeva z lesa i odkorněním způsobí v blízké budoucnosti jak snížení biodiverzity, tak velké ekonomické náklady. Bavorští vědci proto naléhavě vyzývají odpovědné úřady, aby přezkoumaly postupy používané při narušení smrkových lesů v palearktické oblasti. Pokud správci lesů musí zasahovat proti škůdcům, mělo by kvůli zachování druhové rozmanitosti drážkování nahradit odkornění, a to i v hospodářských lesích. I drážkování by se ale mělo používat pouze v případech, kdy je nezbytně nutné snížit počty lýkožrouta. Národní park Bavorský les dále pracuje na vylepšení této metody, aby byla ještě efektivnější.

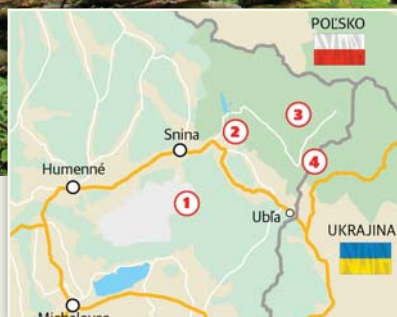
Pavel Bečka

Správa Národního parku Šumava
pavel.becka@npsumava.cz

Bukové pralesy Karpat

Budou naplněny mezinárodní závazky?

Mapa slovenských lokalit, které jsou součástí UNESCO World Heritage Site „Karpatské bukové pralesy“: 1 – Vihorlat, 2 – Havešová, 3 – Stužica, 4 – Rožok. Zdroj: www.pravda.sk

V bukových pralesích je dominantní buk doprovázen jedlemi, smrky a někdy i dalšími dřevinami. Padlý velíkán uvolnil místo pro další generaci lesa. Snímek z pralesa Stužica, jehož přirozený vývoj lze sledovat díky monitoračním plochám založeným profesorem Zlatníkem již ve 30. letech 20. století.

"Lidstvo jako nejvyspělejší společenství organismů má mravní a etickou povinnost ponechat biotě alespoň minimální prostory pro její existenci i v budoucnosti a nepřipustit další ničení jiných druhů. Jiný postoj je z hlediska života egoistický a amorální".

Autorem uvedeného citátu je prof. RNDr. Ing. Alois Zlatník, DrSc. (1902 - 1979), nestor českého lesnictví. Absolvent pražské přírodovědecké fakulty, který ve 20. letech 20. století odešel do Brna, v roce 1928 se stal asistentem na Lesnické fakultě Vysoké školy zemědělské (LF VŠZ), po válce byl jmenován profesorem a krátce byl děkanem LF VŠZ. Tehdy navázal na své odborné studie z předválečného období a začal na lesnické fakultě rozvíjet geobiocenologický (ekologický a ekosystémový) přístup k lesu. Nicméně až příliš brzy se musel potýkat jak s důsledky společenských změn, tak s lidskou závistí a malostí. Profesor Zlatník svými myšlenkami před-

stihl dobu o celá desetiletí, a to nejen u nás, ale v celé Evropě, i ve světě. Obecně nemá cenu se zabývat úvahami „coby kdyby“, ale v případě profesora Zlatníka není možné zcela uhnout úvahám o tom, jak by mohlo vypadat české lesnictví, pokud by mohl rozvíjet své moderní myšlenky, či jak by vypadala síť lesních rezervací v Česku, na Slovensku i Podkarpatské Rusi, pokud by byly bývaly realizovány Zlatníkovy návrhy.

Geobiocenologie a ochrana karpatských pralesů

V 70. letech 20. století profesor Zlatník pregnančně formuloval, že prvořadým cí-

lem ochrany přírody by mělo být „dobudovat síť lesních rezervací tak, aby pokud možno každá typologicky vylíčitelná jednotka a její význačnější geografická varianta byla zastoupena v některé rezervaci a umožňovala tak studium jednotky v co nejpřirozenějším stavu po všech stránkách přírodovědecké i produkční problematiky“. Své argumenty stavěl na výsledcích mnohaletého výzkumu. Již ve 20. letech 20. století zahájil výzkum karpatských pralesů Slovenska a Podkarpatské Rusi, tj. východní části tehdejšího Československa. V oblasti lesnického výzkumu je doposud za revoluční považován jeho systém trvalých lesnických ploch. Není jasné, do jaké míry

se profesor Zlatník inspiroval lesmistrem Johnem, který první výzkumné plochy založil na Boubíně již v roce 1847, ale koncept jeho výzkumu byl opravdu fenomenální. Řadu let postupně zkoumal karpatské pralesy a v letech 1932-34 bylo na třech lokalitách (Stužica, Javorník, Pop Ivan) umístěno několik výzkumných ploch (3-8 ha), kde provedl pedologická, fytocenologická a dendrometrická šetření. V rámci ploch konal ještě řadu dalších podrobných šetření, například výzkum bylinného patra na fixovaných čtvercích. Výzkumné plochy byly v terénu označeny kamennými mezníky, což jasně naznačovalo, že plánoval výzkum později opakovat. Nicméně válka a poválečný geopolitický vývoj mu návrat znemožnily. Za malý zázrak je možné považovat, že studentům brněnské LF se podařilo v 90. letech minulého století některé plochy obnovit a na výzkum profesora Zlatníka navázat.

Profesor Zlatník již v počátku byl nejen zapáleným výzkumníkem, ale také se snažil o ochranu karpatských pralesů. Popisoval již tehdy existující pralesovitě rezervace a další navrhoval k vyhlášení. Některé z nich se legislativní ochrany dočkaly již dříve, ale muselo uplynout další tři čtvrtě století od působení profesora Zlatníka, aby se zdálo, že se blýská na lepší časy. Konkrétně rok 2007 se zdál být velkou nadějí pro ochranu karpatských pralesů, protože čtyři slovenské a šest ukrajinských pralesů bylo zapsáno na seznam světového dědictví UNESCO pod společným názvem „Staré bukové pralesy Karpat“ World Heritage Site (WHS). V roce 2011 byl tento WHS rozšířen o pět starých německých bučin a v roce 2017 přibýly lokality z dalších deseti evropských zemí. Název WHS byl změněn na „Staré bukové pralesy Karpat a ostatních regionů Evropy“ s celkovou výměrou 29 278,9 ha. Zjednodušeně by se tedy dalo říct, že je chráněno téměř 30 000 ha bukových evropských pralesů.

Světové přírodní dědictví

Ale bohužel i v tomto případě platí, že praxe se liší od předpokladů deklarovaných

Návštěvníci pralesů jsou fascinováni stářím stromů, které v „normálních“ hospodářských lesích nikdy neuvidí.

Typický fenomén pralesů - mrtvé dřevo a torza velkých starých stromů jsou domovem vzácných organismů, které v hospodářských lesích nemohou žít.

v nominačních materiálech. Konkrétně se jedná o slovenské lokality Stužica, Havešová, Rožok nacházející se v NP Poloniny a čtvrtou lokalitu v CHKO Vihorlat. Rozloha těchto čtyř lokalit je téměř 5 770 ha, z čehož přibližně 1 900 ha se nachází v již dříve chráněných přírodních rezervacích. Zbývající dvě třetiny území jsou lesní porosty doposud na Slovensku legislativně nechráněné. Jsou to jak lesy státní, tak lesy obecní, a na které majitelé nahlíží jako na lesy hospodářské, byť se jedná o unikátní staré porosty, které jsou domovem vzácných dřevokazných brouků, zubrů, medvědů a dalších velmi vzácných druhů. De jure se jedná o území spadající pod lesní zákon a ochrana přírody v těchto územích stále táhne za kratší konec. A v tom je právě zakopaný pes, tedy v tomto případě spíše ohrožený prales. Za deset let od zařazení na seznam lokalit světového dědictví se slovenské vládě nepodařilo zajistit efektivní ochranu těchto lokalit. Nedošlo ani k rozšíření již existujících přírodních rezervací, ani

k nastavení jiných forem, například smluvní ochrany. Nežijeme v éře osvícených vlastníků panství, kteří by se o své vůli rozhodli vzdát části ekonomického zisku ve jménu zachování ukázkových pralesů pro příští generace, a proto je pochopitelné, že soukromí vlastníci očekávají od státu nabídku adekvátních kompenzací. V případě pozemků vlastněných státem by mělo být nastavení priorit, v tomto případě upřednostnění ochrany národního (neřku-li světového) dědictví před těžbou, ještě snadnější. Nicméně desetileté slovenské zkušenosti ukazují, že naplnění nominačních slibů může být velmi komplikované. Na podzim roku 2017 při zasedání komise UNESCO v Krakově bylo konstatováno, že Slovensko nenaplní své závazky, slovenské lokality jsou ohrožené a hrozí v krajním případě vyřazení ze seznamu UNESCO. Vyřazení ze seznamu světového dědictví je ostuda a známka nedostatečné práce státní ochrany přírody, ale skutečnou ztrátou jsou především veškeré těžby v doposud nechráněných pralesích. To je opravdu velká škoda, protože ztratit byt 1 hektar „Zlatníkovy“ Stužice se 400 lety jedlemi a buky odumírající přirozenou smrtí ve věku 200 – 250 let, či prales Havešová, kde stromy dorůstají výšky až neskutečných 58 metrů, by byla opravdu velká škoda. Zcela jistě nejen pro Slovensko. Je nadějně sledovat, že u našich východních sousedů sílí hlasy volající po dodržení mezinárodních závazků a zachování přírodního dědictví pro příští generace.

Zdenka Křenová

Ústav výzkumu globální změny, AVČR, v.v.i.
krenova.z@czechglobe.cz

Pralesy a houby

Motto: „Bez pralesů by nebyly některé houby, bez hub by nebyly žádné pralesy.“
Houby jsou v pralesích jednou z druhově nejbohatších skupin organismů a pralesy by bez nich nemohly fungovat.

Rozklad mrtvého smrku. Hnědá kostkovitá hniloba způsobená troudnatcem pásovaným.

Houby hospodářských lesů versus pralesy

Pralesy nám krásně ukazují, jak jsou houby v přírodě důležité. Když jdeme běžnou hospodářskou smrčinou, máme možnost potkat jen malou část z hub, které do ekosystému lesa patří. Nějaké ty špičky, penízovky a strmělky, na holých místech hříby, holubinky a ryzce, v mechu pár dalších druhů. Hodně zjednodušují, ale i podrobné výzkumy ukazují, že v hustých kulturních smrčinách bez podrostu žije zhruba 100-200 druhů „velkých“ hub (makromycetů – hub s okem viditelnými plodnicemi), zatímco v Boubínském pralesu už jich známe přes 800 a další stále objevujeme.

Hospodářský les, to je pro houby takové jednotvárné sídliště s paneláky – všechny domy i byty jsou stejné a žijí v nich obyvatelé s podobnými nároky. Vědci mají pro soubor

životních nároků určitého organismu slovo „nika“, které pochází z architektury a označuje výklenek ve zdi. Nároky každé houby jsou jiné a má-li někde žít hodně druhů hub, musí v tom prostředí být nejrůzněji tvarované niky. Co ale máme v hospodářském lese? Všude stejnou, o živiny ochuzenou půdu, na ní vrstvu jehličí nebo listí, pak stejně staré, většinou mladší stromy, tu a tam pařízek zbylý po prořezávce. Když se ale vypravíme na naučnou stezku kolem Boubínského pralesa, vidíme něco jiného: půdu přeoranou vývraty, místy prohlubně, jinde kopečky, do toho rýhy potoků, holá místa, mechatá prameniště, plochy porostlé bylinami a kapradím, mladé stromky i obrovské staré velikány, tlející kmeny a větve, tlusté, tenké, souše, vývraty, pahýly... To je najednou životních prostorů! Prales připomíná velké starobylé město

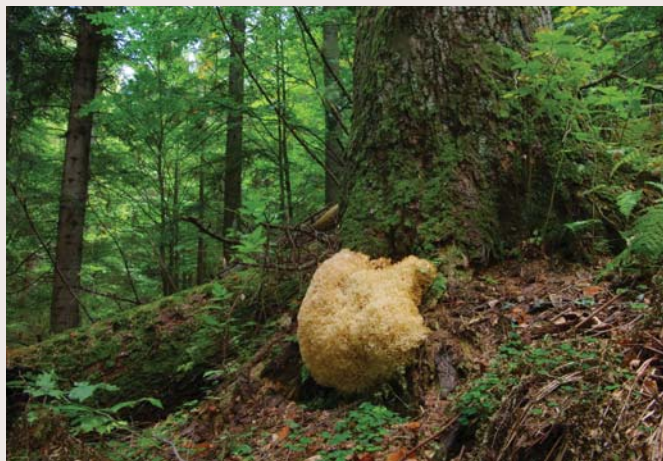
s malými domečky i velkými paláci, úzkými uličkami i bulváry, všechno se to vyvinulo postupně a nahodile, a v každém z domů žijí a působí jiní obyvatelé, jak se komu který dům líbí. Je to velká pestrost (diverzita) prostředí a tomu odpovídající pestrost života (biodiverzita). V pralesích vidíme houby doslova na každém kroku, i když je sucho nebo sníh – plodnice chorošů na živých i tlejících kmenech, stromata tzv. tvrdohub (tmavé houbové útvary na mrtvém dřevě) nebo černé provazce podhoubí václavků na padlých kmenech.

Houby a koloběh živin

Co všechno houby v takovém prostředí dělají a co vlastně udržují v chodu? Houby jsou zcela zásadní a nezastupitelné, protože se účastní koloběhu živin v lesním ekosysté-

Holubinka fialovozelená - mykorrhizní partner buku.

Jeden z parazitů jedle - kotrč Němcův. Houba naruší pevnost spodku kmene a ten pak při některé z vichřic padne.

mu. Bez nich by se tento klíčový přírodní děj zastavil. Prales, to jsou hlavně stromy. Většina z nich pro své klíčení, růst a dobrý zdravotní stav potřebuje mykorrhizní houby, které svým podhoubím obalují jejich kořinky a z okolní půdy i tlejícího dřeva předávají stromům vodu a některé živiny, hlavně dusík a fosfor. Bez jejich pomoci by stromy těžko klíčily a rostly pomaleji. Hlavními mykorrhizními houbami jsou všechny hříbovité, holubinky, ryzce, vláknice, čirůvky a mnohé další rody, např. i některé houby s plochými plodnicemi na dřevě (kornatcovité). Žádný strom ale neroste do nebe. Nezdravé a staré stromy napadají parazitické houby, například mnohé choroše, nejčastěji troudnatec pásovaný a t. kopytovitý. Často vůbec nevíme, že jejich podhoubí ve dřevě žije. Když ale přijde silná vichřice jako loňský Herwart, mnohé velké stromy vyvrátí nebo zláme a my pak vidíme, že od kořenů až do výšky 10 m mají jádro kmene poškozené houbovou hnilobou. Do mrtvého dřeva se pak „pustí“ saprotrófní houby, což jsou rozkladači, kteří dřevo postupně rozloží. Látky v něm obsažené se díky tomu přesunou do humusu v půdě, kde je pak mohou znovu využít stromy a byliny. Koloběh živin se tím uzavře. Jedině houby dokážou pomoci svých enzymů rozkládat tak složité sloučeniny,

jakými jsou ve dřevě obsažený lignin, celulóza a hemicelulózy. Bakterie tohle neumí... Vezměme si, jak obrovská je biomasa mrtvého dřeva v pralesích – bez hub by tam dlouhá staletí stále ležely mrtvé kmeny. I tak trvá tlení nejlustších boubínských smrků 100-200 let. Houby ovšem nerozkládají jenom dřevo, ale i opadané jehličí a listí, šišky, bukvice, odumřelé byliny a kapradiny, výkaly živočichů a dokonce i odumřelé plodnice jiných hub.

Pralesy – ostrovy vzácných hub

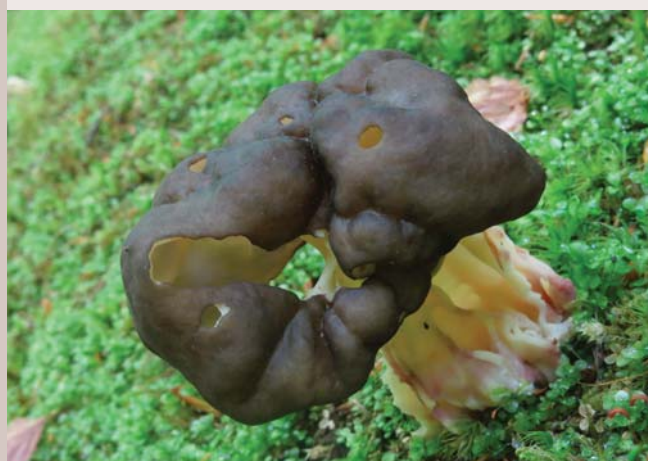
V hospodářském lese tlení dřeva téměř neprobíhá, stromy se tam kácí a odvázejí, není co rozkládat. Dřevožijné houby jsou v takových lesích zastoupeny jen malým počtem druhů a celý ekosystém trpí neustálým únikem živin (odvozem dřeva). V pralesích je to jinak – jsou eldorádem dřevožijných hub, jak parazitů, tak saprotrófních, a mnohé z nich se v dnešní krajině vyskytují právě jen v pralesích. Pralesy jsou v moři kulturních lesů vlastně ostrovy, na kterých je diverzita hub několikanásobně větší a obsahuje řadu unikátních druhů. Na Šumavě jsou to např. houby, které se i v rámci celé České republiky vyskytují jen a pouze v Boubínském pralese. Je to třeba choroš modralka laponská, který je jinak domovem hlavně v severských

smrkových lesích; podobně je na tom pevník brázditý. Jen v Boubínském a Žofínském pralese se u nás vyskytuje vzácný ucháčovec šumavský, typický růstem na jaře, a jen v těch nejzachovalejších přirozených až pralesovitých porostech najdeme druhy jako ušíčko jedlové, rostoucí po roztání sněhu na padlých kmenech jedlí, pórnatku Stellinu – chorošovitou houbu tlejícího dřeva smrku, tamtéž rostoucí kalichovku zlatolupennou, nebo helmovku Romagnesiho, která vyrůstá na tlejícím dřevě buku. Některé pralesní houby nejsou tak vzácné, ale člověkem ovlivněným porostům se víceméně vyhýbají. Takové houby mohou sloužit jako indikátory přirozených lesů. Patří k nim např. ohňovec ohraničený, typický choroš horských smrčín a smíšených lesů s bukem, smrkem a jedlí, nebo pavučinec výjimečný, který roste v lesních lemech rašelinišť.

Výzkumy ukazují, že „pralesní“ houby potřebují hlavně toto: les s dlouhou historií (kontinuitou) samovolného vývoje bez větších zásahů člověka, dostatek mrtvého dřeva a co největší rozlohu takového lesa (jeden dva hektary je málo). Vrátime-li se zpět k nejznámějšímu pralesu Šumavy - Boubínskému, pak tato nevelká rezervace (686 ha) hostí téměř polovinu (přes 850) všech druhů velkých hub známých z celé Šumavy (celkem asi 2 000 druhů). Nejen v Boubínském pralese, ale ve všech pralesovitých porostech můžeme vidět, že příroda ponechaná sama sobě se nezhroutí, ale naopak „vykvete“ do nebyvalé rozmanitosti, kterou pak můžeme obdivovat a studovat. Važme si zbytků našich pralesů, nemáme jich moc!

Jan Holec

Národní muzeum,
mykologické oddělení
jan_holec@nm.cz

Ucháčovec šumavský v České republice známe jen z Boubínského a Žofínského pralesa. Žije tam na tlejícím dřevě, nejčastěji smrku.

Velmi vzácnou pralesní houbou je ušíčko jedlové, které tvoří plodnice už na jaře.

Vymizení bramborníčka hnědého

Po chřástalovi polním, kolize velké, břehouši černoocasém, vodouši rudonohém a bekasině otavní došlo k drastickému poklesu populace i u bramborníčka hnědého, který v Bavorsku přestal hnízdit na velké části území svého dřívějšího výskytu. Současná velikost bavorské populace je pouze kolem 500–600 hnízdících párů, což je poloviční množství než při mapování z let 2005 až 2009. Na české straně Šumavy je pokles jeho populace podobně strmý.

Nenápadný pěvec úhorů

Bramborníček hnědý je nenápadný pták obývající šumavské louky a pastviny. Jeho tiiché chřestivé žvatlání patří zcela neodmyslitelně ke zvukům otevřené šumavské krajiny mezi dubnem a červencem. Bramborníček nebyl nikdy hojný, proto je už dvacet pět let chráněn zákonem. A je otázka, zda je mu to něco platné. Bramborníček má rád travnaté plochy, ze kterých tu a tam trčí nějaká vysoká bylina, křoví nebo menší stromy. Ze stejného důvodu obývá i úhory a ladem ležící bezlesé pozemky. V zapojeném lese nežije. Na pastvinách vyhledává i místa bez vegetace, proto se drží v blízkosti nezpevněných polních cest. Zajímavé je, že starší literatura z Klatovska bramborníčka nezná. V soupisu ptačích druhů Klatovska jej neuvádí ani Heyda z Lovčic (rok 1889), ani Čeněk Chládek (rok 1933). Naopak Vařeka jej v roce 1895 uvádí jako hojného na Písecku.

Ochrana k ničemu!

Orgány ochrany přírody se ochranou bramborníčka většinou moc nezabývají, protože je přece všude... Tohle konstatování mohlo být pravdivé ještě zhruba před pětadvaceti lety, možná trochu ještě před deseti. Ale dnes už neplatí. Početnost druhu a areál, který obývá, se totiž za dobu jeho „silné ochrany“ (vyhláška 395/1992 Sb.) velmi zmenšila. Ještě na začátku 90. let obýval dokonce i rozlehlá pole v nadmořských výškách kolem 400 m. Během 90. let se i v našem regionu začal bramborníček hnědý z nižších nadmořských výšek vytrácet. Bylo to zvláštní, protože se zdálo, že zemědělství se začíná měnit ku bramborníčkovu prospěchu: pole se měnila na pastviny nebo louky, už nedo-

cházel k dalšímu scelování pozemků a likvidaci křovisek nebo vysokobylinné vegetace podél polních cest nebo příkopů. Přesto tady téměř zcela vymizel. A jeho mizení pokračovalo stále do vyšších nadmořských výšek, až dorazilo i na Šumavu. V polovině 90. let byl nejpočetnějším druhem šumavského bezlesí s hustotou 4,9 páru/1 000 m. Ještě před desetiletím se jeho populační hustota udržovala na původní úrovni. Dnes jej zaznamenáme už jen velmi řídce. Z některých lokalit Šumavy bramborníček zcela vymizel. Nepotkáte jej na loukách kolem Zátone a Kaplice, neozývá se na Modravě (poslední pozorování v roce 2013). V Bavorském lese koncem 90. let bylo nalezeno v okresech Freyung-Grafenau a Regen při mapování zadaném Přírodním parkem Bavorský les více než 300 hnízdících párů. Dnes zde nehnízdí ani 10 párů. K nejvýraznějšímu poklesu došlo mezi roky 2008 až 2011, kdy populační hustota bramborníčků na Šumavě spadla na pětinu původní početnosti. A od té doby stále pomalu klesá, takže i na Šumavě už jde jen o maximálně desítky párů.

Že by dotace?

Bramborníček rád využívá jako posed ohrazení pastvin. Obzvláště atraktivní jsou pastviny, pokud se před plotem nachází pásy staré trávy, na které chovaná zvířata nedosáhnou, nebo pastviny bohatě strukturované nespasenou vegetací. Důsledná aplikace pravidel vyplývajících ze zemědělské dotační politiky je pro něj smrtící. Rozhodující pro hnízdění úspěch totiž je, aby vegetace s hnízdy nebyla pokosena ani pošlapána dobyt看em nebo koňmi. A aby na louce či pastvině byly stále k dispozici skupiny vyšších bylin. V Bavorském lese a na Šumavě

vyvádí většina bramborníčků mladé z první snůšky koncem června, ve vyšších nadmořských výškách přes 800 metrů do poloviny července. Z pozdních prvních a dalších snůšek lze ve všech nadmořských výškách očekávat hnízda s ještě nevylétlými mláďaty až do začátku srpna. Studie zadaná bavorským Státním úřadem pro ochranu životního prostředí v roce 2017 zjistila, že bramborníček dnes v okrese Regen nemůže úspěšně hnízdit na více než 90 % bývalých stanovišť, a to i přesto, že jsou stále strukturně vhodná. Ale bohužel jsou právě v době hnízdění sečená nebo pasená. Bramborníčkovi škodí vysekávání nedopasků i kosení trávy pod ohradníky či ploty. A důsledné vyřezávání nízkých a jednotlivých náletů dřevin. Budoucnost bramborníčka hnědého je tedy na obou stranách Šumavy hodně nejistá.

Budoucnost...

Zemědělci nejsou jediní, kdo nese vinu za tento vývoj. I zákonodárci a příslušné orgány ochrany přírody dosud dostatečně nezohlednily bramborníčkovy požadavky. Například zemědělské dotace jsou často podmíněny tím, že travní plochy musí být minimálně jednou ročně posečeny kompletně až ke křemí. Dotacemi požadované časy kosení nezohledňují období bramborníčkova hnízdění. Dokonce i dřívější bramborníčkem využívaná ladem ležící půda je nyní – “díky” poskytovaným dotacím – pravidelně kosena v době, kdy bramborníčci mají mláďata.

Bramborníčka ale všechny dotační programy neomezuji. Existují i podporované formy hospodaření na loukách, které mohou zastavit jeho populační pokles. Na některých loukách se ponechávají pásy staré trávy. Původně vhodné pro hmyz...

Ideální snad i pro bramborníčka.

Pavel Hubený

Správa Národního parku Šumava
pavel.hubený@npsumava.cz

lého ze Šumavy

Fota bramborníčka:
Ivan Dudáček

Foto: Pavel Hubený

Tasmánský čert

Ochrana šelem u protinožců

Tasmánský čert je erbovním zvířetem na logu Správy NP Tasmánie. Zdroj: <http://www.parks.tas.gov.au>

NP Maria Island – původní tvrdolistá vegetace se vrací i do míst dočasně kultivovaných kolonisty.

Minulý rok byl Rokem šelem a v jednotlivých číslech časopisu Šumava jsme psali o ekologii a ochraně významných šumavských šelem. Tentokrát se podíváme na stejné téma, ale až na druhou stranu zeměkoule – do Tasmánie. Největší žijící šelmou tohoto ostrova o rozloze 90 758 km² je tasmánský čert, oficiálním jménem ďábel medvědovitý (*Sarcophilus harrisii*).

Tasmánský čert, vědecky ďábel medvědovitý (*Sarcophilus harrisii*), je největší žijící dravý vačnatce.

Od vyhubení vakovlka roku 1936 je tasmánský čert největším žijícím dravým vačnatcem. Vzhledem připomíná malého, ale nadměrně svalnatého a zavalitého psa. V současné době žije pouze v Tasmánii, jeho kosterní pozůstatky však lze nalézt prakticky po celé Austrálii. Na australské pevnině vyhynul zhruba 400 let před příchodem prvních evropských osadníků v roce 1788. Má černou srst, leckdy s bílými skvrnami, zavalitě, velmi silně osvalené tělo a ocas dosahující asi poloviny délky těla. V ocasu si také vytváří zásoby tuku, podle hubeného ocasu se dá často poznat, že je zvíře nemocné. Samci jsou větší než samice. Průměrná délka těla samce je cca 65 cm a váha 8 kg. Samice bývá 57 cm dlouhá a váží okolo 6 kg. Při rozrušení dokáže vylučovat silný zápach srovnatelný se skunkem. Ačkoliv dominantním smyslem je sluch, má rovněž výtečný čich. Je to dravec, který loví v noci, a pravděpodobně vidí černobíle. Analýza síly stisku čelistí savců prokázala, že v poměru mezi silou skusu a velikostí těla má právě ďábel medvědovitý největší relativní sílu v čelistech mezi všemi žijícími

savci. Má jedinou sadu chrupu, který během života stále pomalu roste. Jejich strava se velmi liší podle obývaného místa. Oblíbenou kořistí je vombat, ale nepohrdnou žádnými domorodými savci, domácími zvířaty (někdy uloví i ovce), ptáky, ryby, hmyz, žáby a ještěry. Častěji, než ulovená zvířata, požírají mršiny, které likvidují kompletně, včetně kostí a srsti. Dospělý jedinec sežere průměrně denně asi 15 % toho, kolik sám váží. Ale pokud se naskytne příležitost, dokáží tasmánští čerti sežrat až 40 % toho co sami váží během půl hodiny.

Pronásledovaný

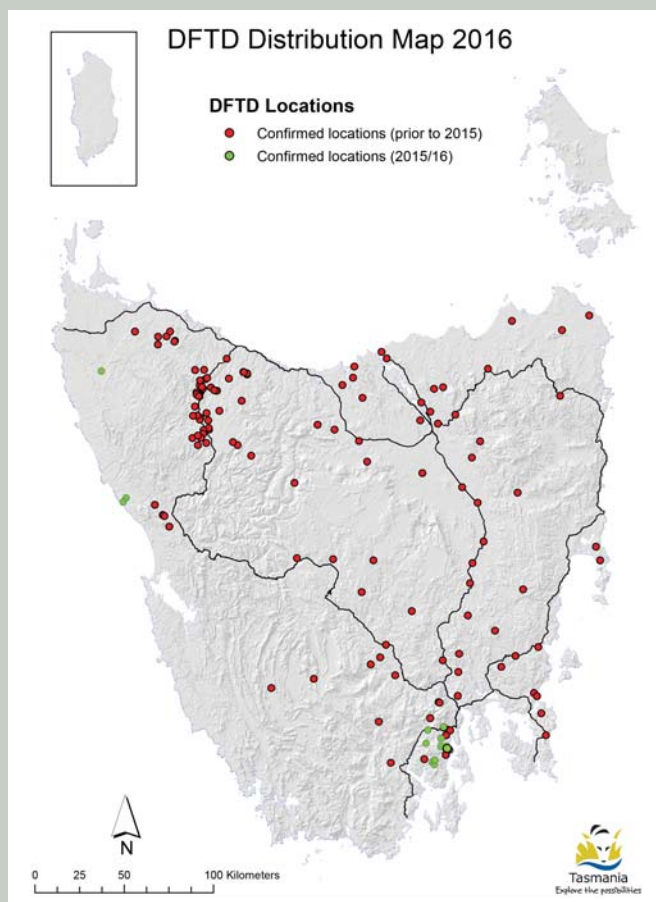
S příchodem člověka vyhynul ďábel medvědovitý na australské pevnině stejně jako další velcí masožraví vačnatci. Jejich vyhynutí je přičítáno psu dingo a lovu, protože lebky byly nalézány v odpadních jamách domorodců. Na Tasmánii, kam se pes dingo nikdy nedostal, draví vačnatci prosperovali až do příchodu Evropanů. Nicméně, moc nechybělo a ďábel medvědovitý mohl ná-

sledovat osud vyhubeného vakovlka. První osadníci velké vačnatce lovlili a chuť masa popisovali jako podobnou telecímu. Ale vačnaté predátory ohrožovalo především přesvědčení osadníků, že tasman- ský tygr loví jejich domácí zvířata. Od roku 1830 se za každého jedince zabitého na obdělávané půdě vyplácela prémie. Za sto let se druh kvůli pastím a jedům ocitl na pokraji vyhubení. Po úhynu posledního vakovlka v roce 1936 bylo nebezpečí vyhynutí rozpoznáno a o pět let později se tasman- ský čert stal zákonem chráněným, což jeho popu- laci umožnilo pomalu se vzpamatovat.

Aktuálně žije po celé Tasmanii ve všech habitatech, včetně okrajů měst. Nejraději mají suché tvrdolisté lesy a pobřežní lesíky. Jsou sou- mračnými a nočními lovci, dny přechkávají v hustých keřích nebo v noře. Současná populace se odhaduje na deset až sto tisíc kusů, podle údajů tasman- ského ministerstva životního prostředí je počet dospělých kusů dvacet až padesát tisíc kusů. V zaznamenané historii se objevují dvě obrovská snížení populace: 1909 a 1950, obě zřejmě zaviněná nějakou epidemickou chorobou. Aktuálně populaci tohoto vačnatého dravce pustoší rakovina tváře (devil facial tumour disease, DFTD), jež byla poprvé zaznamenána v roce 1995. Nádory narůstají na tváři nakažených zvířat a v ústech. Postupně zabraňují příjmu po- travy a zvířata po 3 – 5 měsících umírají vyhladověním. Úmrtnost na- kažených zvířat je téměř 100%. K přenosu rakovinných buněk mezi jedinci dochází kontaktem v době páření, kdy samci bojují o samice. Rakovinné buňky se uchycují v ranách a začnou se množit. Genetic- kou analýzou bylo prokázáno, že se skutečně jedná o zmutovaný klon dčablových buněk, vzniklý nedávno (pravděpodobně až v posledním desetiletí 20. století). V populacích, u kterých byl výskyt DFTD zazna- menán, došlo ke snížení početnosti populace až o 95 %. V průběhu dvou desetiletí byl zaznamenán výskyt nemocných zvířat na téměř ¾ Tasmanie, ale v posledních letech je počet pozorovaných nakaže- ných jedinců nižší.

Pravidelnou kontrolu zdravotního stavu všech jedinců „záložní“ populace na ostrově Maria zajišťují specialisté z hobartské university.

Výskyt jedinců nakažených DFTD. Červené tečky - záznamy nakažených jedinců před rokem 2015, zelené tečky - záznamy nakažených jedinců v letech 2015 a 2016. Zdroj: <http://www.tassiedevil.com.au>

Ochraňovaný

Čábel medvědovitý je nyní v Tasmanii i celé Austrálii nesmírně po- pulární. Je symbolem Tasman- ské správy národních parků a ochrany přírody a o boji tohoto druhu s rakovinnou infekcí informují nejčte- nější deníky na titulních stránkách. Státní správa iniciovala oficiální záchranný program, o který se veřejnost velmi zajímá a aktivně jej podporuje. V rámci programu jsou monitorovány volně žijící popu- lace a ve spolupráci s akademickými pracovišti je prováděn výzkum, jehož cílem je získání vakcíny proti rakovinné nákaze. Součástí pro- gramu je kromě záchranného odchovu v zajetí také vytvoření lokalit, ve kterých jsou chovány „záložní“ /tj. nenakažené/ populace tasman- ského čábla. Takovým místem je ostrov Maria u východního pobřeží Tasmanie, kde kdysi stávala jedna z největších tasman- ských trestnic a později luxusní rekreační středisko. Je to jediný tasman- ský národní park. Do tohoto národního parku bylo postupně vysazeno 28 zdra- vých jedinců. V roce 2016 byla nově založená populace na ostrově Maria odhadována na 70 až 90 jedinců, cca 60 mláďat se narodilo v posledních dvou sezónách. Populace je při každoročním screeningu podrobně sledována, probíhá podrobný genetický výzkum nově vznikající populace čábla a jsou zkoumány důsledky nově vznikající populace na přírodní ekosystémy ostrova.

Výsledky plošného monitoringu populace čábla medvědovitého z několika posledních let ukazují snížený výskyt nově nakažených je- dinců. Tasmanští ochranáři sice varují před přehnaným optimismem, ale zdá se, že poslední dny tohoto dravého vačnatce ještě sečteny ne- byly. K velké radosti veřejnosti, nejen tasman- ské.

Zdenka Křenová

Ústav výzkumu globální změny, AVČR, v.v.i.
krenova.z@czechglobe.cz

(Ne)Známý soused

Nejnávštěvovanější částí bavorského okresu Freyung-Grafenau je sice Národní park Bavorský les, ale jsou zde i jiné turistické zajímavosti. Víte o nich?

Kaple nad Roklanským jezerem s výhledy do srdce okresu Freyung-Grafenau. Foto Florian Wimmer

Trocha historie

Historie okresu Freyung-Grafenau, jenž vznikl v roce 1972, je velmi silně svázaná s historií České, respektive Československé republiky. Bavorský okres, který sousedí s Rakouskem a právě s našimi hranicemi, byl až do roku 1989 okresem doslova na konci světa. Vždyť podstatnou část jeho hranice tvořila tzv. Železná opona, kterou se samopaly v rukách strážili vojáci, kteří neváhali střílet.

Zajímavý je také ekonomický vývoj okresu, který býval chudým regionem se 40% zimní nezaměstnaností. V posledních čtyřech desetiletích se ale zcela změnil. V roce 1972 bylo v okrese více než 3 600 dálkově dojíždějících za prací, ale pak byly v místě vytvořeny tisíce no-

vých pracovních míst. A v roce 2009 byla ve Freyungu dokonce založena výzkumná instituce Vysoké školy technické Degendorf - Technologie Campus Freyung.

Známé turistické cíle

Nejdůležitějším nositelem turistického ruchu v tomto okrese je Národní park Bavorský les. Už od roku 1970 láká na úžasnou přírodu a opravdovou divočinu uprostřed Evropy, a také na jednotlivé atrakce, které vznikly v průběhu bezmála padesáti let jeho existence – Stezka v korunách stromů, nebo návštěvnická centra. Ale není to jen o národním parku, mezi často navštěvovaná místa, za kterými si cestu nachází stále více Čechů, jsou Aquapark Karoli ve Waldkirchenu

a Muzeum na zámku Wolfstein ve Freyungu. Dalšími zajímavými destinacemi pro návštěvníky z České republiky jsou skanzen Finsterau, keltská vesnice Gabreta v Ringelai, Muzeum kulturní krajiny KuLaMu „Grenzerfahrung“ v Haidmühle, Muzeum Adalberta Stiftera „Stifter a les“ v Neureichenau, letní sáňkařská dráha v Grafenau. V zimě lyžařské středisko Mitterdorf v Mitterfirmiansreutu a běžecké středisko Mauth-Finsterau.

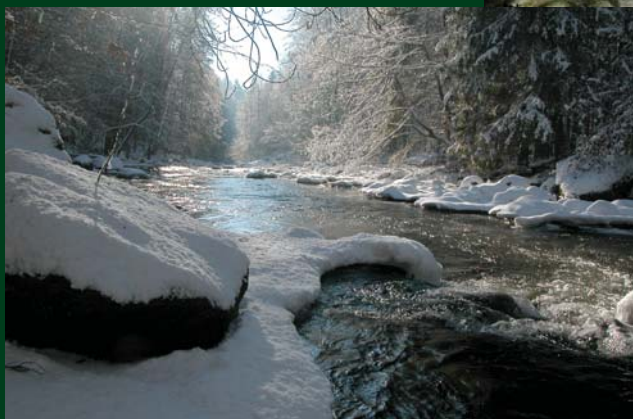
Méně známé přírodní krásy

Okres Freyung-Grafenau ale není jen Národní park Bavorský les. Přinejmenším další dvě chráněná území určitě stojí za to navštívit:

Přírodní rezervace „Obere Ilz“:

Má rozlohu přibližně 370 ha a nachází se podél řeky Ilz na délce asi 18 km mezi Ettlmühle u Schönbergu a soutoku s Wolfsteiner Ohe u Fürstenecku.

Tato část Ilzu představuje jednu z nejvýznamnějších říčních krajín německých středohor v dobře zachovalém stavu. Zvláštní ochrana údolí řeky Ilz je dána komplexem přírodních stanovišť tekoucí vody – zaplavované nivy – údolní svahy s výskytem národně významných vzácných ohrožených živočišných a rostlinných druhů.

Velký význam má říční systém Ilz jako spojení mezi bavorsko-českými pohraničními horami a dunajským údolím.

Tzv. „Dießensteiner Leite“ v Ellersdorfu zahrnuje jednu z nejatraktivnějších částí údolí řeky Ilz, prudký říční stupeň s peřejemi.

Celý Ilztal je dobře přístupný pro pěší i cyklisty. Atraktivní místo pro odpočinek v hostinci je u Schrottenbaumühle.

Více informací zde:

http://www.ilztal.de/natur_die_ilz.html

<https://www.bayerischer-wald.de/Media/Attraktionen/Naturschutzgebiet-Obere-Ilz>

Kulturní krajina Bischofsreuter Waldhufen:

Tato oblast zahrnuje jádro obce Haidmühle, která je spojena hraničním přechodem Nové Údolí s územím Stožce a Národním parkem Šumava.

Díky svojí jedinečnosti byla oblast vyznamenána jako Evropská krajina roku 1999-2000. Jedná se o jedinečnou část extenzivně využívané kulturní krajiny středohor v bavorsko-české hraniční oblasti s významem pro celé území

Evropské unie. Biologická rozmanitost rostlin a živočichů je nesmírně vysoká. Oblast je zvláště vhodná pro krajinářské rekreační aktivity.

Největší část území je chráněna jako oblast Natura 2000 „Bischofsreuter Waldhufen“. Je zde několik přírodních rezervací, které chrání hlavně rašeliniště a prales.

Více informací zde:

<http://www.bischofsreut-waldhufen.de/>

<http://www.haidmuehle.eu/deutsch/natur/naturdenkmaeler/bischofsreuter-waldhufen.html>

<https://www.bayerischer-wald.de/Media/Attraktionen/Bischofsreuter-Waldhufen>

Jan Dvořák

Správa Národního parku Šumava
jan.dvorak@npsumava.cz

Vliv staveb na krajinný ráz

Může i „obyčejný“ stavebník rodinného domu ovlivnit krajinný ráz?

Pohled na část zastavěného území obce Kvilda. Foto: Dana Zývalová

V časopisu Šumava, podzim 2016, se mohl jeho čtenář něco dovědět o krajinném rázu, co si má pod tímto pojmem představit a jakým způsobem je krajinný ráz chráněn podle právních předpisů. Zkusme se nyní na tuto problematiku podívat trochu praktičtěji, zkusme se zamyslet nad tím, co nejvíce krajinný ráz ovlivňuje a jak jej může ovlivnit, ať už pozitivně či negativně, i „obyčejný“ stavebník rodinného domu.

Co vše ovlivňuje krajinný ráz?

Na začátek si připomeňme § 12 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který zní: „Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu, a zásahy do krajinného rázu, zejména umísťování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.“

Přírodní charakteristika toho kterého území je dána a její změna probíhá jen pozvolna, vliv člověka na přírodní cha-

rakteristiku je omezený. Naproti tomu kulturně-historická charakteristika jednotlivých míst i větších oblastí je dána především lidskou činností. Člověk v středoevropském prostoru žije již několik staletí, hospodaří zde a krajinu přeměňuje dle svých potřeb. Způsob hospodaření, ale samozřejmě také hustota, velikost a struktura lidských sídel mají zásadní vliv na vzhled krajiny, jinými slovy na krajinný ráz.

A právě na lidská sídla a na stavby, které je tvoří, se zkusme podívat trochu podrobněji. Ano, nejen stavby ovlivňují krajinný ráz jednotlivých míst a oblastí, ale jsou to právě stavby, jejich umístění ve struktuře sídla, osazení do terénu, jejich objem a tvar a celkové architektonické řešení, co

nejvíce vytváří celkový dojem z města či obce a jejich obrazu v krajině.

Lidská sídla, stavby a jejich vliv na krajinný ráz

Každé lidské sídlo (město, obec) má nějaký charakter a strukturu.

Charakter sídla je dán především architekturou staveb v sídle se nacházejících. Architektura sídel a určitých oblastí v minulosti často měla a někde stále má jisté jednotící rysy, které jí propůjčují určitou míru charakterističnosti a originality. I na Šumavě najdeme místa nebo i větší lokality, které ač nejsou charakterizovány jen architekturou, tak je to právě ona, co se podílí na tvorbě jejich nezaměnitelné tváře.

Ze struktury sídel můžeme zase většinou poznat, v jakém období a jakým způsobem to které sídlo vzniklo. Ze struktury mnohých sídel je stále čitelné, zda jde o sídlo vzniklé živelně (neorganizovaně), či zda šlo o předem naplánovaný lokátorský záměr a samozřejmě také, jak se sídlo v dalších obdobích vyvíjelo.

Je zcela nesporné, že urbanistická struktura sídel a architektura staveb vytvářejících tato sídla patří mezi zásadní a často význačné znaky kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu a při návrhu každé nové stavby by měla být tato skutečnost zohledněna.

Ovlivnění krajinného rázu „malými“ stavbami (např. rodinnými domy)

A jak tedy může i „obyčejný“ stavebník rodinného domu ovlivnit krajinný ráz?

Není to nic složitého. Vše začíná již při výběru místa pro umístění svého domu, již v této chvíli by si měl stavebník rozmyslet, co vlastně chce. Chci bydlet v supermoderním domě? Tak to asi nebude vhodné hledat místo pro umístění domu někde ve venkovském prostředí a už vůbec ne v území, které je zvláště chráněné. Jsem ochoten slevit ze svých představ o podobě domu a nebude mi vadit přizpůsobit jeho vzhled stávající zástavbě? Jestli ano, tak potom je možné uvažovat o místě třeba i ve zvláště chráněném území. Stavebník by si měl uvědomit, že pokud opravdu chce stavět ve zvláště chráněném území, tak logicky bude vždy nějak omezen. Zvláště chráněná území jsou vyhlášována proto, aby bylo ochráněno něco cenného, něco, na čem společnosti záleží, aby i do budoucna zůstalo zachováno. Ukažme si to na příkladu Chráněné krajinné oblasti (dále jen „CHKO“) Šumava. V jejím zřizovacím předpisu najdeme mj. i její poslání, kterým je ochrana všech hodnot krajiny, jejího vzhledu a jejích typických znaků, mezi něž patří ve vztahu ke krajině také rozmístění a urbanistická skladba sídlišť, architektonické skladby a místní zástavba lidového rázu. Byť tehdy používaný slovník je z dnešního pohledu již zastaralý, tak není pochyb o tom, že mezi předměty ochrany CHKO Šumava patří také ochrana urbanistických struktur sídel, jejich hodnotná architektura, zejména architektura lidová (jinými slovy venkovská, typická pro dané prostředí).

Pokud se tedy stavebník rozhodne stavět ve zvláště chráněném území, tak před zadáním projektové dokumentace stavby by se měl on i projektant nejprve důkladně seznámit s místem, kde stavba bude umístěna. Návrh stavby je potřeba přizpůsobit charakteru vybraného místa, je potřeba mít na mysli, že stavba by neměla působit cizorodě, nejde o to, aby každá stavba vypadala stejně, ale stavby by měly mít určité jednotící rysy, např. půdorysný tvar, typ a sklon střechy, použité materiály, barevnost atd. Není ani potřeba za každou cenu se nutit do používání architektonických prvků, které byly v minulosti na stavbách typických pro dané území používány, pokud nechci dělat repliku historické stavby, tak je lepší se používání těchto prvků spíše vyvarovat.

Stavebník a hlavně projektant by při návrhu stavby neměli zapomínat na dodržování dalších urbanistických zásad, tj. neumísťovat stavbu na pohledově exponovaná místa (horizonty, volné plochy bez optických bariér), omezit na nejnutnější míru rozsahu terénních úprav (zářezů a násypů), hlavně při umísťování stavby na svažitém pozemku, důležité je i umístění stavby na pozemku, nevhodné je její umístění v hloubce pozemku, daleko od přístupové komunikace atd. Tyto

Chalupy u Stach - památkově chráněný objekt, u něhož vedle historické a architektonické hodnoty stojí za pozornost také jeho osazení v terénu.

Foto: Pavel Kavlík

Churáňov - poměrně zdařilá novostavba vhodně doplňující starší zástavbu.

Foto: David Půbal

zásady nejsou samoúčelné, většinou vychází z dlouhodobých zkušeností, např. stavba na horizontu či na jinak vyvýšeném místě je vystavena po většinu roku nepříjemnému větru, stavbou umístěnou v hloubce pozemku je omezeno využití celého pozemku a důvody pro dodržení uvedených zásad jsou samozřejmě i estetické.

Jak při návrhu stavby ve zvláště chráněných územích typu Národního parku (dále jen „NP“) Šumava a CHKO Šumava postupovat, je možné nalézt v odborných podkladech, které si Správa Národního parku Šumava nechala vypracovat především kvůli ochraně krajinného rázu, a které obsahují také urbanistický a architektonický manuál (<http://zkr.npsumava.cz/>).

Pokud bude stavebník a projektant stavby přistupovat k návrhu stavby ve zvláště chráněných územích s určitou pokorou, bude respektován charakter místa vybraného pro umístění stavby, budou-li dodrženy základní urbanistické a architektonické zásady, a pokud stavebník bude ochoten naslouchat odborným názorům nejen projektanta, ale i krajináře, tak by krajinný ráz zvláště chráněných území, a tedy i NP a CHKO Šumava mohl zůstat zachován takový, jaký byl v momentě, kdy jsme se rozhodli tato území chránit. Jestliže tomu bude naopak, tak se postupně ráz těchto území může jednou změnit natolik, že třeba už nebude důvod k jejich další ochraně. A tak si na závěr položíme otázku, co opravdu chceme?

Pavel Kavlík

Správa Národního parku Šumava
pavel.kavlik@npsumava.cz

Z lesa mezi knihy

Ivo Stehlík našel na Šumavě domov přesně před 30 lety.

Životní příběh nakladatele Ivo Stehlíka by sám vydal na román. Něco o sobě prozradil v knize Šumava domovem, která spatřila světlo světa před Vánocemi. Shromáždil v ní osobní výpovědi sedmatřiceti obyvatel Šumavy, kteří chtějí, aby významná část Národního parku Šumava byla bezzásahová.

Pomalů se s autem doklouzávám k domu, který už na první pohled pamatuje historii starou několik stovek let. Před dřevěnými vraty už na mě mává můj hostitel Ivo Stehlík, který mi odhází sníh, abych mohl zaparkovat. „Pojďte dál“, zve mě Ivo poté, co jsem vystoupil a zamknul vůz. Procházím dřevěnými vraty do průjezdu starého stavení a první, co mě zaujalo, je čistý, tmavě hnědý mlat. „Ten je šest let starý“, všímá si mého zájmu Ivo. „Zkoušeli jsme tam přidávat i hovězí krev, ale nějak to nefungovalo, tak je to jen čistá udusaná hlína“, konstatuje. Starými dveřmi vstupujeme do chodby, kde si odkládám bundu a zouvám boty. „Omlouvám se, je mi to trochu trapné, ale ze všeho nejdřív bych potřeboval na toaletu“, říkám s lehce útrpným výrazem ve tváři panu domácímu. „Jistě, není problém, ale nemáme tu splachovací záchod, jen kadibudky venku na dvoře“, s klidem odpovídá Ivo. Nezbyvá mi, než se znovu obout, a to rychle.

Sedím na lavici pod oknem velké místnosti. Oči mi neustále těkají zleva doprava, nahoru a dolů a přitom si užívám krásné domácí atmosféry. Světnice, kde evidentně prožívají velkou část svého života manželé Ivo a Jitka Stehlíkoví, je provoněna obědem. Na gauči odpočívá mourovatá kočka a já se nemůžu nabažít pozorováním všech zajímavostí velké, prosvětlené a útulně zařízené místnosti, kde se v každém možném koutě povalují nejrozličnější knihy.

Kde jste se tu octl, myslím na Šumavě, jste rodák, nebo náplava?

„Jsem čistokrevná náplava. Letos tomu bude přesně 30 let, co jsem do Volar připlul ze Žďáru nad Sázavou za svojí milovanou ženou. Jako vystudovaný inženýr z Vysoké školy báňské v Ostravě jsem tu začal pracovat v trochu jiné profesi – jako dřevorubec.“

To Vám nevadilo se s titulem inženýra před jménem ohánět pilou v lese?

„Po pilařském kurzu v Budějovicích jsem začal pracovat rovnou v polomech. Mě to ohromně bavilo, byl jsem každý den venku a byla to smysluplná práce. Lesy okolo Volar jsem v tu dobu znal jako málokdo. Srůstal jsem se Šumavou. Na podzim v roce 1990 jsem po prvních svobodných volbách do městského zastupitelstva začal vykonávat funkci místostarosty a to až do dalších voleb v roce 1994.“

A pak?

„Pak jsem se s pilou vrátil do lesa, tentokrát jako živnostník. Někdy to nebylo jednoduché. Jednou jsem si díky vlastnímu spěchu doma uhobloval kousek prstu. Když se mi to vyhojilo, nebyla okolo Volar práce. Musel jsem dojíždět až na polesí Stožec, do

lesů okolo Kamenného kostela. Odmítal jsem tehdy mít auto a ze začátku jsem tam jezdil na kole. Představte si, jak si to šlapu přes dvacet kilometrů, kdy na jednom řídítku je kanystr s benzínem, na druhém řídítku kanystr s olejem a na zádech mám batoh s pilou a dalším dřevorubeckým vybavením.“

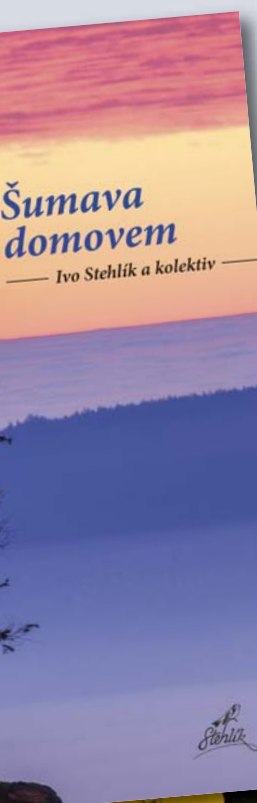
Určitě jste si zlepšoval fyziku...

„No, nedalo se to zvládnout. Po těch více než dvaceti kilometrech na kole jsem byl tak zmordovaný, že jsem nedokázal plnohodnotně dělat. Nakonec jsem to vyřešil tak, že jsem si dřevorubecké cajky a kolo nechával v Novém údolí v chalupě bratří Pavlíčků. Tam jsem dojel vlakem a vyšlapat těch sedm kilometrů do kopce už byla hračka. Ale aby se to vyplácelo a neztrácel jsem drahocenný čas přejezdy, vždycky jsem jednu noc přespával v lese. Byla to požehnaná doba. Když odpoledne odjeli hajní a okolní komplexní čtyři dřevorubců, zůstal jsem v tom širém kouzelném kraji sám. Měl jsem spoustu času pro sebe a tehdy jsem začal pro svoje děti psát pohádky. Nakonec tam vznikla větší část knihy Dřevorubecké pohádky. Vydal jsem si je, tím jsem se stal nakladatelem a dřevorubčinu jsem pověsil na hřebík.“

Jak se Vám, jako dřevorubci, utvářel vztah k Šumavě? Vždyť Vás kácení v lese živilo ještě v době, kdy probíhala první blokáda ekologických aktivistů na Trojmezí. Komu jste tehdy fandil?

„Možná se budete divit, ale právě těm aktivistům. Trojmezí je totiž nádherným kusem jen málo ovlivněného lesa, opravdového pralesa, který má být ponechán přírodním procesům, ostatně jako většina území národního parku. Když jsem se stal zástupcem starosty ve Volarech, dostal jsem se ke všem klíčovým jednáním o budoucím národním parku. Celou dobu jsem jeho vznik aktivně podporoval jako zástupce města a myslím si, že jsem malinkatým dílem i jeho spolustráncem. Když jsem dělal dřevorubce, můj vztah k lesu se postupně měnil. Samozřejmě jsem byl vychován k tomu, že jediná možnost jak přistupovat ke kůrovci je co nejdříve pokácet napadené stromy a mechanicky nebo chemicky kůrovce zlikvidovat. Nejvíce mi asi ke změně názorů pomohl náš vlastní les ve východních Čechách. Holinu po kůrovci vzniklou předtím, než nám les vrátili, jsme nedosázeli, nechali jsme na smíšeném lesu, ať ukáže, co dovede. Dnes tam máme krásný listnatý porost tvořený duby, habry, javory a jasanů. Bez práce a bez toho, že bychom do něho strčili korunu. Ta síla divočiny i v normálním hospodářském lese je úžasná.“

Novou knihu Ivo Stehlíka křtil ředitel NP Šumava
Pavel Hubený.

Křest knihy Šumava Domovem byl velmi netradiční.

Od té doby se toho ale událo na Šumavě mnoho – třeba další blokáda na Ztraceném, mnohokrát se změnil ředitel a tým i koncepce, teď novela zákona o ochraně přírody.

„Děje se toho stále hodně a národní park je propírán ze všech stran, na všech úrovních. Z vyjádření některých místních politiků by neznalý člověk mýsl, že žádný obyvatel Šumavy tu národní park nechce a nejradši by byl, kdyby zmizel do horoucích pekel. V knize Šumava domovem, které jsem pomohl na svět, jasně dokazujeme, že tomu tak není. Že tu žijí zajímaví a nevšední lidé, kteří tu národní park chtějí a přejí si, aby jeho významná část byla bez zásahů člověka.“

Nedá mi to, abych trochu odbočil k jinému tématu, a tím je tento statek, ve kterém bydlíte. Přiznám se, že mě opravdu uchvátil. Předpokládám, že má už hodně křížků na futrech vstupních dveří?

„Děkuji. Ano, tenhle dům je opravdu hodně starý. Úplně dopodrobná jsem se o jeho historii nezajímá, ale vypátral jsem, že měl být postaven někdy kolem roku 1670 a dnes je zřejmě nejstarším obytným domem na území Volar. Ale je to velký grunt, jak říká kamarád, takové pomalé umírání v montérkách.“

Tomu rozumím, ale to genius loci je tu cítit z každého kouta...

„To určitě ano. Máme to tu se ženou moc rádi, ona tu vyrostla a já se sem přizpůsobil, ale jsem tu doma.“

A dovolte mi ještě takovou lehce indiskrétní otázku, ty kadi-budky na dvoře, ty používáte jen teď, jako nějaké nouzové řešení, protože jsem si všiml, že část interiérů rekonstruujete, nebo je to jediná toaleta v domě?

„Čekal jsem, kdy se zeptáte (smích), ale opravdu je to jediná toaleta v domě. Nechceme splachovací záchod a to kvůli vodě – vysvětlím. Tam, odkud pocházím, netekla z vodovodních kohoutků úplně dobrá voda, a když chtěl člověk pro děti opravdu čistou vodu, musel pár kilometrů za město. Tam byla studánka, v níž byla voda splňující nejvyšší hodnoty takzvané kojenecké vody. Vzpomínám si, jak se tam tvořily fronty, a lidé si do kanystrů brali desítky litrů, aby nějaký čas vydrželi. Tady ve Volarech ale kojenecká voda teče přímo z kohoutku. Máme obrovské štěstí, že tu díky pramenům v okolních lesích je jedna z nejvyšších pitných vod v České republice a nám je proti srsti tím splachovat to, co po nás zbyde na záchodě. A suchá období v minulých letech nás v tom jedině utvrzují.“

Jan Dvořák

Správa Národního parku Šumava
jan.dvorak@npsumava.cz

Boubínský prales. Foto: Pavel Hubený

Šumavské pralesy

pohledem spisovatele Karla Klostermanna

Letošní výročí narození 170 let spisovatele Karla Klostermanna si připomínáme pohledem spisovatele, který vnímal tehdejší Šumavu v duchu doby, kdy tu jako mladý muž pobýval, viděl šumavské lesy ze svého pohledu, který nám může evokovat i dnešní stav, byť je jiný.

Často se setkáváme s nostalgickým pohledem milovníků Šumavy, jak krásné byly lesy v době, kdy se po nich procházel spisovatel Karel Klostermann. Jeho popisy krajiny, kdy za černé hory zapadalo rudé slunce, obloha měnila svoje barvy z celého spektra a z údolí stoupaly mlhy, jsou tu stále a každý vnímavý návštěvník Šumavy může i dnes v reálu toto zažít. Návštěvník již nezažije ten pocit, kdy spisovatel vstupoval do pralesa, jehož malé zbytky se na Šumavě v jeho době ještě dochovaly, jak všude v pralese bylo přítomí, ze starých padlých velikánů vyrůstaly stromky mladé, kam člověk vkročil, všude bylo mokro a bláto, na člověka dýchalo vlhko. Nějak tak se spisovatel snažil vidění pralesa svým čtenářům zprostředkovat. V té době, kdy toto spisovatel

popisoval, čerpal hlavně ze vzpomínek pamětníků, se kterými se v mládí v Srní setkával, kteří pamatovali dobu, kdy byly na Šumavě k vidění ještě zbytky pralesa. Spisovatel bude spíše pamětníkem na větrné katastrofy po roce 1870. V té době mu bylo 22 let, kdy část Šumavy lehla po větrné katastrofě, a potom následovala kůrovcová doba zlatého broučka, která trvala asi dalších deset let.

V jeho knize „Ze světa lesních samot“, která byla vydána v roce 1891, se českým čtenářům otevřel pohled do neznámého světa močálů, ještě v té době nedotčených pralesů, v zimě nedostupných vesnic a osad. Kniha je situována do doby šedesátých let devatenáctého století. Pokusme se proto začít do stati, kde je popis pralesa.

Mrtvé vládlo vůkol ticho – stromy nešuměly, nikde voda nehrčela, jen občas k nim dorážel zvuk zvonců pasoucího se stáda. Hajný celou cestu málo mluvil, tu a tam krátké, jednoslabičné vysvětlení podával. Kolem desáté přišli do úzkého údolíčka, kudy tekla potůček skrze černé, smutné klečiny. Na protějším břehu divný vypínal se les, všecka země pokryta práchnivějícími zpuchřelými kmeny, zeleným mechem, vřesem i drobnými stromky, v dost značných mezerách tu jeden smrk velikán, tam druhý, onde třetí, úžasný byl objem, mechem pokryt peň a dlouhými, řasnatými lišejníky větve i ratolesti, vůkol menší dorost, slabý, větve přeražené, vrcholy od jednoho k druhému plazícímu se lišejníky jako spoutané, zde onde kmen vši kůry

prostý, bez vrcholu, hluboko ve skále zakořeněn, ač přímo stojící, přece příšerná mrtvola, vedle něho rozložené kořánky stromu vichřicí ze země vyrvaného, se vši prstí i s mohutnými kameny, jež viset zůstaly, mezi vším tím drastickým porostem – jenž navzájem vzduch i půdu si odnímal, druh druhu dusil a hladem mořil – černé tůně, temnorudé kaluže. Hajný ukázal prstem: „Prales“.

Mládenec udiveně pohlížel. „Jak to vypadá dále?“ tážal se. „Nevím, nebyl jsem tam ještě.“

„To už snad není náš revír?“ Je, ale co tam? Kdo by tam chodil? Tam se nekácí, tam jaktěživa lidská noha nevstoupila. Je tam šeredno.

„Táhne se ten prales daleko?“

„Až k boudě roklanské na sever! Na západ daleko do Bavor, ani nevím, kde končí. V Bavořech jsou stromy mnohem vyšší, také více buků a javorů, u nás jim sníh nedá.“

Pojedli něco černého chleba s máslem, napili se samozitné, kterou hajný stále sebou nosil. Pak se na další občůžku vydali. Mladíku se zdálo, že do smrti

se nevyzná v této chmurné poušti, kterou nevedla žádná cesta, jen tu a tam málo znatelná stezička, již dřevorubci vyšlapali.

Pokusme se dostat do pralesa ještě jednou. První kniha, kterou se Karel Klostermann uvedl jako spisovatel, byla „Böhmerwaldskitzten“, kterou napsal jako jedinou německy, a také si ji i sám vydal. Původně to byly fejetony vydávané v časopisu „Politik“ pod názvem „Heiteres und trauriges aus Böhmerwalde“. Na český překlad a na vydání si čtenáři museli počkat až po jeho smrti v roce 1923. My ji však známe jako „Črty ze Šumavy“, nebo jen „Ze Šumavy“.

Pokusme se společně poznávat pralesy z doby Karla Klostermanna.

Prosakuje sice hnědá voda tvými kroky, shromažďuje se v hlubokých černých kalužích, které musíš pečlivě obcházeti, neboť jsou často ošemetně hluboké, zajiště klopýtá tvoje váhavá noha přes mohutné kořeny, vinoucí se jako obrovští hadi, doufám však, že tě žádné zvláštní neštěstí nestihne a jsi-li přítelem přírody,

čeká tě za namáhavý pochod královská odměna.

Nesmíš si mysliti, milý čtenáři, že v pralese stojí stromy hustě, kmen na kmeni, naopak, staré vysoké smrky stojí ve slušné vzdálenosti od sebe a jenom křoví a mlází, na mrtvých obrovských kmenech bujně rostoucí, tvoří často neproniknutelné houštiny. Starý strom potřebuje vzduchu a světla pro sebe a nedá ve svém nejbližším okolí žádnému soku vzrůst, až když jednou klesne silou vichřice, když už jeho kořeny jsou zetlelé a unést ho nemohou, tu povznese se jeden z mladíků, kteří z jeho semene vzešli, po tuhém boji o bytí a zatlačí bezohledně vzpínající se, méně přízní obdařené druhy. Příroda žádá boj, bezohledný zápas.

Jak rozdílné typy ve vzrůstu a zevnějšku! Zasmušilá, šedavá zeleň pokrývá kmeny a s tmavozelených větví visí bílé, šedé a hnědé lišejníky, tu hadovitě se vinouce, tu zas v sebe vrůstající a široké stěny tvořící. Obrovské kapradiny vyrůstají z věčně mokré půdy a odrážejí se jako kytice od tmavého mechu. Strašidelně ční tu jeden z velikánů vzhůru k nebi, jeho jehličí dávno opadalo, jeho kmen nemá kůry, tak jak tu strmí, stojící mrtvola, a jeho kmen bílý jako stříbro leskne se ve svitu měsíce. Čím výše vystupujeme na hřeben, tím nižší stávají se smrky, které však mají velký objem. Ponenáhlu přechází smrč v zakrnělé kleči, které se plazí, mnohonásobně v sebe zapleteno, podél bažinaté půdy. Také prales, panický a neznesvěcený, neboť se zajiště neodvážila kdy lidská noha vstoupiti na tuto bezednou půdu. Hluboké, slavnostní, skoro skličující ticho panuje v pralese. Jen zřídka ozve se hlas ptáka, pípání zde nikdy nescházejícího zlatohlávka, nikoliv melancholický zpěv v zimě líhnoucí krívonosky, které nemůže uškodit ani zima, ani vichřice. Chvilkami zazní ohryznuté krákání krkavce, anebo vysoko ve vzduchu pronikavý skřek jestřába. Jinak je tu ticho.

Tak nám popisoval spisovatel šumavský prales, jak ho on cítil, snad ho i tak zažil. Psal i o Boubínském pralese, vzdal počtu Janu Adolfovi Schwarzenbergovi za jeho zachování. Je nyní nasnadě se rozhodnout, zda naši potomci poznají šumavský prales jen z knih Karla Klostermanna, nebo zda ho budou moci vidět jednou na vlastní oči. Věta spisovatele, „příroda by měla mít také svého útluku, aby činila to, co sama umí...“ je stále platná.

Prales Medvědice. Foto: Štěpán Rosenkranz

Václav Sklenář
sklenar.vaclav@tiscali.cz

Masiv Boubína tvoří majestátní kulisu nad rozkvetlými loukami na Veselce.

Jarní krajinou Boubína

Za poznáním nejvyšší oblasti vnitřní části Šumavy

V době, kdy pohraniční linii Šumavy lemovalo mnohdy do hloubky několika kilometrů zakázané pásmo, byla turistika krajinou kolem Boubína kompenzací za vyšší hraniční oblasti. Svoji výškou nad 1 300 m nejen konkurovala hraničním vrcholům na české i německé straně, ale s 1 362 m vysokým Boubínem byla a je symbolem nejvyšší partie vnitřní části Šumavy.

Boubínská hornatina

Z hlediska vývoje zemského povrchu, tedy podle geomorfologického členění, je Šumava součástí Šumavské hornatiny a dělí se na 6 podřazených částí. Jednou z nich je také Boubínská hornatina. Rozkládá se na ploše 126 km² v severovýchodním okraji Šumavy a má průměrnou nadmořskou výšku 993 m, což je nejvíce ze šesti uvedených částí Šumavy. Její plochu zhruba ohraničují osady Vimperk ze severu, Horní Vltavice a Lenora ze západu, Volary z jihu, Mlynářovice a Včelná z východu. Dominantou je oblý masiv Boubína, který tvoří spolu s typickou linií Bobíku (1 264 m) a Malého Bobíku (1 037 m) charakteristickou siluetu Šumavy viditelnou z mnoha i dosti vzdálených míst na jihu Čech.

Výjimečná dosažitelnost

Přiblížit se na Šumavě do výchozích míst pěších nebo cyklistických túr mnohdy vyžaduje použití vlastní dopravní prostředek, a pak naplánovat trasu zpět na totéž místo. V dobách, kdy silnice do turistických oblastí nebrázdily kolony motorizovaných turistů, patřilo Boubínsko ze severní strany od Vimperku i z jižní strany

od Volar k málu šumavských lokalit snadno přístupných veřejnou dopravou. A platí to i dnes díky železniční trati Strakonice – Volary, která byla vybudována v posledním desetiletí 19. století. Jednotlivé úseky byly zprovozněny postupně, poslední z nich, z Vimperku do Lenory, v roce 1900. Samotná jízda vlakem, který od prosince 2017 provozuje GW Train Regio, povyšuje cestování napříč boubínským masivem na úroveň horského vláčku. Skýtá i lidem s menší mobilitou nevšední pohledy, při nichž se střídají výhledy do krajiny s hustými lesy. Atraktivitou je unikátní stoupání do Kubovy Huti, nejvýše položené železniční stanice v ČR (995 m n. m.).

Největší lákadlo

Od roku 2005, kdy byla na vrcholu Boubína otevřena rozhledna, z níž se otvírá daleký kruhový rozhled, patří toto místo k nejnavštěvovanějším na Šumavě. Jednak k poměrně snadné dostupnosti z Kubovy Huti (4,5 km), jednak i proto, že při prodloužení o 3 km mohou turisté přejít vrchol na druhou stranu k populárnímu Boubínskému pralesu, zakončit túru v Zátoni a vlakem se dopravit zpět na Kubovu Huť.

Méně frekventovanými stezkami

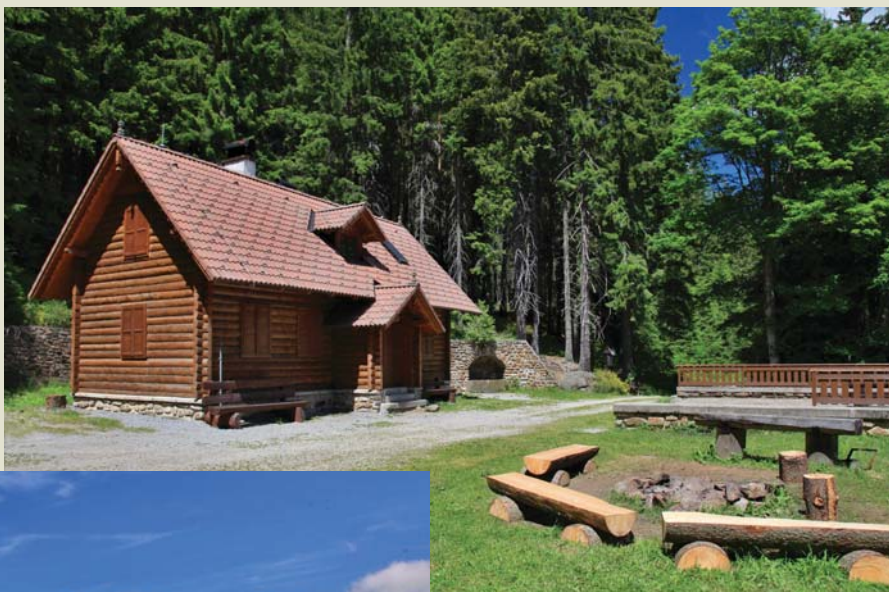
Hustá síť turistických cest, které křížují oblast Boubína, umožňuje zvolit spoustu dalších a turisty méně rušných variant. S využitím železničních zastávek mezi Vimperkem a Volary (vlak jezdí každé 2 hodiny) si určitě každý vybere nějakou trasu, kterou ještě neabsolvoval a obohatí se o jedinečné zážitky, které tato malebná šumavská krajina nabízí. Přesvědčte se sami, že s jarem to platí dvojnásob. Po červené TZ se dá třeba absolvovat celodenní 25 km trek z Vimperku přes Boubín a Bobík do Volar. Doporučuji zkusit kratší, velmi hezkou trasu z Vimperku do Zátoně s výstupem na Boubín z východní strany.

Tip: Přes Boubín z Vimperku do Zátoně

Z Vimperku po červené turistické značce přes Pravětín a Veselku, kde se nad rozlehlými loukami tyčí vrchol Boubína, k hájovně Veselka, odbočit vlevo na lesní silničku, která Vás po 2 km přivede na malebnou horskou louku nad samotami Na Pile, které patří k obci Včelná. Na rozcestí pokračovat vpravo vzhůru kaštanovou alejí, a pak lesem 1,5 km k historickému žulovému obelisku na křižovatce se

Nová lovecká chata stojí na místě bývalého Loveckého zámku.

Z malebné horské pastviny nad Včelnou se otevírá pohled do šumavského předhůří na sever od Boubína.

Krásná droboučka a chráněná dřípatka horská symbolizuje na svazích Boubína příchod jara.

silničkou od Včelné, po níž vede žlutá TZ, která po 1,5 km ze silničky odbočí vpravo a strmě stoupá na Boubín. Z vrcholu potom sestoupit po modré (současně s červenou) na rozcestí Na Křížkách, odtud po zelené k bývalému Loveckému zámku. Dnes je částečně na původních základech postavena nová lovecká chata, vyhlídková terasa a v blízkosti i kaple Sv. Huberta (projekt byl zpracován podle dobových fotografií). Pokračovat po zelené kolem pralesa k Boubínskému jezírku a na Idinu Pilu. Bývalá schwarzenberská hájovna je po rozsáhlých rekonstrukcích moderním informačním střediskem Správy Národního parku Šumava se zaměřením na oblast Boubína. Po 1,5 km dojdete na železniční stanici Zátoň a vlakem se vrátíte do Vimperku. Délka pěší trasy je 20 km, lze si ji zkrátit na 17,5 km a přitom si ušetřit převýšení cca 250 m vynecháním vrcholu Boubína – neodbočovat po žluté značce ze silničky, ale pokračovat dál cca 1 km přímo na rozcestí Na Křížkách.

František Janout
janout.frantisek@seznam.cz

Mnohé turistické značené cesty v okolí Boubína využívají síť lesních silniček, které jsou ve správě Lesů ČR.

Putování
za památnými
stromy – 13. díl

Zhůřská jedle

V našem putování za památnými stromy se vydáme opět do západní části Šumavy, kdy cestou z Horské Kvildy do Svojší míjíme lokalitu zvanou Zhůří. K památné jedli nás dovede zelená turistická trasa, která seznámí své návštěvníky s mnoha přírodními a kulturními zajímavostmi.

Foto: Jitka Maršálková

Bývalou osadu Zhůří již dnes připomíná jen několik křížků roztroušených v krajině. Foto: Pavel Hubený

První z nich je dech beroucí pohled z vyhlídky pod vrcholem Huťské Hory. Od východu se ukazuje kopec Antýgl, Polední hora s vrcholem Poledník a následuje dvouhrbý Roklan – Malý Roklan (1 399 m n. m.) a Velký Roklan (1 453 m n. m.). Tento velkolepý výhled není zdaleka to poslední, co nám toto putování nabízí.

Hned pár desítek metrů od vyhlídky se lze občerstvit vodou ze studánky, nad kterou dlí patron poutníků, řidičů, cestujících, horských cest a horníků, a to svatý Kryštof. Důvod umístění božích muk u studánky není znám, nicméně se lze domnívat, že se jedná o symboliku s dalším zastavením na naší cestě. Krom uvedeného je sv. Kryštof ještě patronem leteckých záchranářů. A další zastavení, které se nachází na žluté turistické značce odbočující ze zelené, je pomník letecké havárie, ke kterému se dostaneme v našem putování později.

Památná jedle

Necelý kilometr od studánky, dále po zelené turistické trase stojí na její pravé straně naše památná jedle (*Abies Alba*). Jedná se o strom úctyhodných rozměrů, její výška dosahuje téměř 40 m a obvod kmene ve výšce 130 cm od paty stromu dosahuje 380 cm. Památným stromem byla vyhlášena v roce 1992. Jedle tvoří tvar tzv. čapího hnízda, čehož je dosaženo, pokud okolní větve přerůstají terminál stromu.

Flusárna

Pokud budeme pokračovat v putování dál po zelené turistické trase, zastaví nás několikahektarová louka, která se rozprostírá mezi lesy. Zároveň se jedná o krásnou vyhlídku na Kašperskohorsko s hradem Kašperk, rozhlednou Sedlo či Svatobor.

Toto místo je nazýváno Flusárna. Nejedná se o hanlivý název, jak by se mohlo zdát.

V těchto místech, na úbočí Huťské hory, v nadmořské výšce 950 m se nacházela osada nesoucí jméno Flusárna (německy Flusshaus). Pojmenování osada dostala podle suroviny potřebné pro výrobu skla, kterou byla potaš, neboli flus. Výroba potaše byla poměrně jednoduchá, ale náročná na spotřebu dřeva a času. Potaš se vyráběla z popele spáleného dřeva. Některé prameny uvádějí, že na 1 kg potaše bylo potřeba až 2 tuny dřeva. Popel se ve velkých kádích rozpouštěl ve vodě a následně louhoval. Z této suroviny se vyrábělo obyčejné zelené lahvévé sklo nebo se hmota dále upravovala v pecích, pro získání kvalitnější suroviny.

Flusárna byla malou osadou, kterou tvořilo v 1. polovině 19. století jen pět domů. Dnes ji připomíná malý křížek a několik do-

chovaných ruin základů některých domů. Život v osadě skončil s odsunem původního obyvatelstva, nemovitosti byly zabrány státem a následně v 50. letech minulého století zbořeny.

Letecká havárie u Zhůří

Na začátku tohoto článku jsem se zmínila o letecké havárii, kterou připomíná pomník věnovaný jednomu pasažéru a dvoučlenné posádce letadla. Jedná se o jedinou šumavskou leteckou katastrofu, která se stala 24. 12. 1937 na lince Bukurešť – Vídeň – Praha – Paříž. Dnes se lze už jen domnívat, jak k celé nehodě došlo, ale jisté je, že svoji roli sehrálo několik faktorů. Jedním z nich byla silná mlha doprovázená silným sněžením. Dalším faktorem byla s největší pravděpodobností lidská chyba, neboť letadlo toho osudného štědrodenního odpoledne doletělo nad Prahu. Avšak při žádosti o potvrzení kurzu, byl radiolokátorem kurz změněn a letadlo bylo nasměrováno do jižních Čech. Osvětlení města Sušice a Kašperské Hory bylo pilotem zaměněno za osvětlenou letištní dráhu. Letadlo začalo sestupovat, aby v podvečer došlo ke katastrofě, která stála tři lidské životy.

Dunivý pád se nesl daleko krajem, avšak nepříznivé podmínky neumožnily nalezení letadla. Nalezeno bylo až následující den, rozmetáno desítky metrů od místa zřícení. Ze zásilky letecké pošty, která byla převážena společně s cestujícím, nezbylo téměř nic, krom lahve šampaňského.

Jitka Maršálková

Správa Národního parku Šumava
jitka.marsalkova@npsumava.cz

*Pomník letecké havárie.
Foto: Jitka Maršálková*

*Boží muka nad studánkou.
Foto: Vladislav Hošek*

Šumava před sto lety

na snímcích Fotoateliéru Seidel IX.

Museum Fotoateliér Seidel v Českém Krumlově ukrývá ve svém fotografickém archivu na 140 000 snímků z období před 100 lety. Legendární „kronikář Šumavy“ fotograf Josef Seidel a jeho syn František zachytili na svých snímcích dávnou tvář šumavské přírody a krajiny. Postupně Vám ji představujeme...

Boubínský prales. Barevný autochrom. Foto Josef Seidel, po roce 1910.

Boubínský prales na snímcích Josefa Seidela

Dnes nás nepřekvapuje, jak rychle se seznámil krumlovský fotograf Josef Seidel s nejzajímavějšími místy Šumavy. Narodil se na severu Čech u České Kamenice, pod čedičovými skalami, pod Panskou skálou, kterou zná jako přírodní památku téměř každý školák. Možná již tady, ve svém rodišti a jistě i později ve Vídni pochopil, že fotografie a z nich vyrobené pohlednice jsou vyhledávaným zbožím pro turisty navštěvující přírodní zajímavosti. Také pro místní obyvatele, kteří se při korespondenci mohou pochlubit, že žijí sice daleko od velkých měst či památek, ale zato na dohled od krásné přírody.

Nejstarší Seidelovy pohlednice z Boubínského pralesa pochází z přelomu 19. a 20. století. První řadu pohlednic vydal Josef Seidel po roce 1895. Boubín se ale objevuje až ve druhé řadě pohlednic Šumavského vyda-

vatelství Josef Seidel, Krumlov (Böhmerwald-verlag Josef Seidel, Krummau) označené čísly vyššími než 290. V archivu dnešního muzea lze najít zatím nejstarší tištěnou pohlednici s motivem Boubínského pralesa datovanou rokem 1902. Pohlednice má tzv. dlouhou adresu a na líci místo pro krátký text. Díky ne příliš dobrému tisku je z obrazu vidět pouze torzo stojícího kmene stromu a zmrščené ležícího dřeva s minimem detailů. Další pohlednice v archivu muzea z tohoto období jsou různými verzemi záběrů na padlé kmeny, torza stojících stromů, nebo zvláštní tvary spodních částí rostoucích stromů. Na dlouho tyto fotografie vytvářely představu o pralesě.

Z kraje Boubína i Bobíka

Josef Seidel obvykle spolupracoval s vydavateli knih a časopisů, s autory vlastived-

ných, přírodovědných či uměleckohistorických příruček aj. textů (vytvářel např. doprovodné diapozitivy pro přednášky o přírodních krásách a památkách letní i zimní Šumavy). Z vydaných publikací již víme, že některé jeho snímky vznikly na přímou žádost autorů textů a vydavatelů. Jiné se opakují jako ilustrace nejrůznějších článků, nebo doplňují různá vydání průvodců Šumavou. V případě boubínských snímků se zatím nepodařilo najít konkrétní dobové texty, kde by byly tyto fotografie použité. To může dokazovat, že minimálně několik prvních pohlednic s motivy Boubínského pralesa vzniklo z iniciativy samotného Seidela a mělo hlavně rozšířit nabídku pohlednic jeho vydavatelství. Seidel dobře znal a na svých snímcích zachytil i okolí pralesa, vydával pohlednice Lenory či Zátone, ale i vzdálenější Kubovy Hutě, Horní

Hledejte zmizelou podobu šumavské krajiny v databance starých fotografií na www.seidel.cz a v Museu Fotoateliér Seidel v Českém Krumlově.

Vltavice. Z tohoto kraje ostatně pocházel Seidelův dlouholetý fotografický pomocník Karl Paleczek (z Mlynářovic pod Bobíkem), který ve Fotoateliéru Seidel pracoval celkem 28 let, a také jeho učeň Otto Paleczek (z Lenory), v jehož písemných vzpomínkách nacházíme zmínky o fotografových návštěvách.

První barevné fotografie

Fotografický ateliér vedený Josefem Seidelem sice sídlil mnoho desítek kilometrů od fotografických center své doby, mezi něž patřily Seidelovi známé Vídeň, Praha, Mnichov (zde ještě ve svých padesáti letech studoval fotografické techniky a v roce 1910 absolvoval mnichovskou výtvarnou akademii) či jeho možností již příliš vzdálená Paříž. Přesto se v jeho fotoateliéru Českém Krumlově pracovalo s nejmodernější technikou a využívalo nových technologických postupů. Brzy po uvedení nejmodernějšího postupu získání barevné fotografie (1903 ve Francii bratři Lumièrové) začal i Josef Seidel spolu se studentem chemie a rodákem z Českého Krumlova Dr. Karlem Šmirousem experimentovat s touto technologií, nazývanou autochrom. V Praze se využití autochromu věnoval Vladimír Jindřich Buřka, který o této technice vydal i učebnici. Podobná kniha, ale v němčině, nemohla chybět i ve Fotoateliéru Seidel. Výsledkem práce fotografa nebyla papírová podoba snímku, ale barevný pozitiv na skle, který se nejvíce podobal barevnému dia-pozitivu v přirozených barvách. Nejčastějším formátem byla velikost 13 x 18 cm. Karel Šmirous se celý život věnoval barevné fotografii a spolupracoval s Josefem Seidelem zřejmě od roku 1910. Výsledkem jejich spolupráce bylo několik desítek autochromů s barevnými záběry různých měst Pošumaví. A jako jediné snímky s motivy z přírody byly vytvořeny tři autochromy právě z Boubínského pralesa.

Josef Seidel musel považovat za důležité zobrazit pro budoucnost ve věrných barvách právě fotografie padlého smrku - velíkána a scénu z pralesa. Jako pohlednice byly tyto autochromy vydávány tiskem v letech 1911 - 1926 a v této tištěné podobě pohlednic jsou dodnes známé mnohým sběratelům. Skleněné originály jsou v současnosti uloženy v archivu Šumavského muzea v Pasově.

Na Seidelových fotografiích pralesa jsou vidět mohutné kmeny ležící na zemi, vysoký les s rozlomenými kmeny porostlými houbami. Fotograf zachytil typické chřdové stromy z několika stran a pro srovnání i s návštěvníky. Nejméně dvakrát fotografoval tehdy ještě stojícího Krále smrků s lidmi u paty kmene. Dnes již bohužel nevíme, zda na snímku jsou zachyceni náhodní návštěvníci pralesa, pomocníci fotografa či jeho průvodci.

V otcových slépějích

Také syn Josefa Seidela František v otcových cestách k Boubínu pokračoval. Doplnil

Král smrků, Boubínský prales. Foto Josef Seidel, po roce 1925.

dosud vydávané pohlednice ještě o Kaplické jezírko, některé snímky údolí s ladinou pilou, nebo Boubínský lovecký zámek. V letech těsně před začátkem II. světové války vyrobil pohlednici s číslem 4682, na níž byl zachycen ležící mohutný kmen krytý mechy ve smíšeném lese. František si pro tento snímek dojel již se svou Tatrou 57, zakoupenou v roce 1932, a svůj vůz s personálem restaurace u ladin pily také vyfotografoval.

Josef Seidel brávil často rodinu na své pracovní cesty Šumavou. František Seidel (1908 - 1997) některé zážitky z těchto cest popsal ve svém deníku. Zachytil i výlet do Boubínského pralesa ze srpna 1919, kam se vydali pěšky s téměř šedesátiletým otcem, maminkou, oběma bratry, strýcem a nelehkým fotografickým vybavením cestou z Volar přes Bobík (Schreiner).

Petr Hudíček a Zdena Mrázková
Museum Fotoateliér Seidel, Český Krumlov
hudicak@seidel.cz

Výlet na Schreiner a Prales

„...Ráno v 6 hodin už jsme se my neklidní kluci probudili, protože nám vlaky nedaly klidu. V 8 hodin jsme se vydali na cestu na Schreiner. Jak jsme odbočili ze silnice, zabloudili jsme, protože jsme si nevšimli úzké cesty, která vede ke Schreineru, a šli jsme vesele, až jsme přišli na maliněš, kde nám jedna dívka řekla, že nejdeme správně. Teď jsme šli po správné cestě velmi do kopce, abychom dosáhli cíle.“

Konečně jsme přišli k tabuli, na které byly vyznačeny různé cesty. Hledali jsme skály a našli je. Zde jsme měli krásný výhled. Vesele se šlo nazpět dolů z mohutného kopce. Teď se šlo po Lukenské silnici do pralesa. Když jsme přišli do pralesa, z hecu jsme šli na stromy, přičemž Helmut na Arnolda nastražil ztrouchnivělý kmen, kde se Arnold hned musel propadnout. Až mu to oplatil. Tak jsme přišli k potoku, který jsme museli přebročit. Strýc Friedl udělal pár snímků. Marně jsme čekali na nějakého jelena. Tak jsme šli na silnici, kde jsme ještě viděli pár velmi silných smrků a buků, které byly tak silné, že je strýc Friedl, otec a matka mohli obejmout. Tak jsme došli do Zátoně, kde jsme se trochu museli zdržet, protože otec chtěl mluvit ještě s jedním dobrým známým - Deník Františka Seidela (11 let) z r. 1919. Pak se šlo do Lenory. Tam jsme museli ještě dlouho čekat na vlak.“

Boubínský prales. Foto Josef Seidel, před rokem 1910.

Návštěvníci pralesa dokumentují svými těly mohutnost fotografovaného kmene. Foto Josef Seidel, po roce 1900.

Hostinec U ladin pily s Tatrou 57 Fotoateliéru Seidel. Foto František Seidel po roce 1932.

Dostupná Šumava – slaví 20 let

Již od roku 1999 nabízí Správa NP pro seniory a osoby se sníženou mobilitou možnost návštěvy míst v Národním parku Šumava, na která se již pomocí vlastních sil nedostanou a nevede tam ani žádná veřejná cesta, proto DOSTUPNÁ ŠUMAVA. Od samého počátku je partnerem projektu ČSAD Sušice, které každoročně nabízí mimo hlavní sezónu, tedy v květnu-červnu a v září-říjnu, více než 40 termínů pro celkem až 1 500 osob. Zájem převyšuje nabídku a pozitivní ohlasy přicházejí od vděčných účastníků pravidelně. Přejme si, aby Šumava zůstala dostupná, až i my dosáhneme stříbrovlasého věku.

Josef Štemberk

Monitoring návštěvnosti v roce 2018

Na rok 2018 je naplánováno snad největší dotazníkové šetření mezi návštěvníky a obyvateli Šumavy v celé historii existence národního parku. Cílem projektu je totiž kromě zjištění počtu návštěvníků i odhalení co nejpřesnějšího profilu návštěvníka. K okruhům otázek bude patřit: vztah k přeshraniční turistice (myšleno k sousednímu Národnímu parku Bavorský les), spokojenost s informačními nabídkami národního parku, vnímání a akceptace národního parku a v neposlední řadě ekonomické přínosy návštěvníků pro region národního parku. Předem děkujeme všem dotazovaným za trpělivost a spolupráci, která má pomoci především samotným návštěvníkům Šumavy.

Josef Štemberk

Soutěž Šumavská MOZKOVKA

Šumavskou mozkovku ovládli rákosníčkově

Vítězem 4. ročníku soutěže Šumavská mozgovka se stal se 103 hlasy od čtenářů popularizační článek Romana Mlejnků s názvem „Kde stopy hledačů broučích pokladů polyká bahno“, popisující monitoring rákosníčků, tedy vodních mandelínek, ve Vltavském luhu.

Druhé místo obsadil Roman Modlinger s článkem „Vzestup a pád lýkožrouta smrkového v Boubínském pralese“ se 43 hlasy. Následoval jej Jiří Hostýnek s článkem „Monitoring a hodnocení vichřic na Šumavě“ s 18 hlasy od hlasujících čtenářů.

Ze všech 164 hlasů byli vylosováni tři šťastlivci, kteří získali bezplatné ubytování v ubytovacím zařízení Správy NP Šumava na Kvildě na víkend nebo věcné ceny.

Správa NP Šumava už nyní začíná pomalu připravovat 5. ročník soutěže Šumavská mozgovka, do které se stále může přihlásit kdokoli, kdo prováděl nějaký výzkum na Šumavě a může již prezentovat výsledky. Hlasování bude opět probíhat od konce roku do zhruba poloviny února 2019 a pro hlasující budou opět připravené zajímavé ceny.

Redakce

Boubínské jezírko

V roce 1833 byla pod pralesem vystavěna nádržka (splavovací nádrž či klauza), která byla ještě v roce 1857 zvětšena. Leží v nadmořské výšce 925 m a má rozlohu 0,37 ha a maximální hloubku u výpusti 4 m. Sloužila k nadlepšení vody v Kaplickém potoce při jarním plavení dřeva z boubínských lesů na Idinu Pilu a do sklárny v Lenoře krátkodobým intenzivnějším vypouštěním nahromaděné vody po dobu plavení. Dřevo se zde plavilo ještě v roce 1957. Plavení byl také přizpůsoben Kaplický potok pod nádržkou směrem k Idině Pile, která byla založena v roce 1862 Janem Reifem. Sloužila k řezání ozvučných desek. Boubínské jezírko je součástí Národní přírodní rezervace Boubínský prales.

*Foto z Fotoatelieru Seidel
z roku 1925*

*Fotografie jezírka Karla
Domina z roku 1927*

*Fotografie jezírka
z roku 2016*

*Fotografie po orkánu
Herwart (29. října 2017) –
vlivem této významné
disturbance padlo přímo
v pralese cca 3 000 m³
polomů*

ISSN 0862-5166

9 770862 516001 01

www.npsumava.cz